

Näringslivets tillstånd 2007

Regleringsbrev nr 6
Diarienummer 1-012-2007/0026

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se

För ytterligare information kontakta Eva Alfredsson
Telefon 063-16 66 08
E-post eva.alfredsson@itps.se

Uppdraget

ITPS har i 2007 års regleringsbrev (uppdrag nr 6) fått i uppdrag att

”efter samråd med Regeringskansliet (Näringsdepartementet) beskriva och analysera näringslivet i Sverige. Viktiga perspektiv i sammanhanget är närings- och branschstrukturens utveckling, sysselsättningsstruktur, investeringar och produktivitetstillväxt. En särskild beskrivning skall göras av den energiintensiva basindustrin. Inför arbetets start skall samråd ske med Regeringskansliet (Näringsdepartementet). Beskrivningen och analysen ska presenteras i en rapport och redovisas till Regeringskansliet (Näringsdepartementet) senast den 2 juli 2007”.

Föreliggande rapport redovisar resultatet av detta uppdrag. ITPS kommer inte att publicera resultatet samtidigt som dessa överlämnas till regeringen den 2 juli. Publicering sker istället i samband med publiceringen av ITPS årsbok Näringslivets Tillstånd 2007 vid en konferens den 25 september i Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien, IVA:s, lokaler.

Årsboken består av två delar. Del ett fokuserar näringsstrukturens (mixen av små och stora företag) betydelse för tillväxten. Denna del av årsboken analyserar även de snabbväxande företagens betydelse samt små företags indirekta betydelse för produktiviteten i näringslivet.

Del två av årsboken motsvarar regleringsbrevsuppdraget och beskriver och analyserar svenskt näringsliv ur ett historiskt och internationellt perspektiv med fokus på de senaste åren. I årets upplaga beskrivs och analyseras, i enlighet med uppdraget, särskilt den energiintensiva basindustrins situation.

Rapporten kommer att bearbetas layoutmässigt för att inkluderas i årsboken. Resultat och slutsatser kommer dock i allt väsentligt att vara desamma.

Innehåll

1	Sveriges tillväxtutveckling	11
1.1	Den globala ekonomin.....	12
1.2	Sveriges tillväxt ur ett internationellt perspektiv.....	24
1.2.1	Det går bra för Sverige	25
1.2.2	Produktivtetsutvecklingen.....	29
1.2.3	Arbetade timmar	35
1.2.4	Löneutvecklingen och företagens lönsamhet	37
2	Sektorsutvecklingen	40
2.1	Tjänsteproduktionen har blivit allt viktigare.....	40
2.2	Basindustrin viktigast för nettoexporten	47
2.3	Både varuproduktionen och tjänsteproduktionen bidrar till produktivitetstillväxten.....	49
2.3.1	Olika branschers bidrag till den samlade produktivitetstillväxten	51
2.4	Tjänstesektorn driver sysselsättningstillväxten.....	54
2.4.1	Sysselsättningen i ett internationellt perspektiv	59
2.5	Basindustrins utveckling.....	59
2.5.1	Produktivitet.....	63
2.5.2	Sysselsättning	65
	Referenser	66

Sammanfattning

Den globala ekonomin

Den globala ekonomin har utvecklats starkt de senaste åren. Under 2006 växte den totala produktionen med 5,4 procent, vilket är högt sett ur ett historiskt perspektiv. Det är de nyligen industrialiserade ekonomierna i Asien och Östeuropa, däribland särskilt Kina, Indien och Ryssland, som främst driver på utvecklingen. Kina växte för andra året i rad med över tio procent, till stor del på grund av den kraftigt växande exportindustrin och massiva investeringar i infrastruktur, produktionsanläggningar och inventarier.

Den kraftiga och långlivade tillväxten i Kina har gjort att landet markant ökat i betydelse på världsmarknaden. Från att ha varit ett land dominerat av jordbruk för bara ett kvarts sekel sedan är Kina i dag en betydande industriell producent med en andel av världsexporten av varor som till och med är högre än den i världens näst största ekonomi, Japan. Däremot ligger Kina fortfarande långt efter både USA och Japan när det gäller den totala produktionsvolymen, räknat i dollar. Medan USA och Japan står för över 32 respektive knappt 17 procent av världens totala BNP är Kinas andel endast knappt fyra procent. Över hälften av Kinas export genereras också i företag med i huvudsak utländskt ägande, vilket illustrerar omvärldens stora betydelse för utvecklingen i Kina.

Indien, som under en lång rad år utvecklats långsammare än Kina, knappade in något under 2006 och tillväxten för året som helhet slutade på 9,2 procent. I Indien har inte den exportinriktade tillverkningsindustrin samma framträdande roll för utvecklingen som i Kina. Det är i stället mer inhemskt inriktad tjänsteproduktion som utgör stommen i ekonomin.

I USA nådde tillväxten för 2006 3,3 procent. Konjunkturen har dock mattats av något och takten på produktivitetstillväxten i ekonomin har avtagit de senaste åren. Den stagnerande bostadsmarknaden, avtagande investeringar och sparande samt ett kraftigt bytesbalansunderskott har hämmat utvecklingen. Samtidigt har den inhemska konsumtionen gynnats av fortsatt ökad sysselsättning, framför allt i tjänstesektorn, samt under andra halvåret 2006 även av fallande oljepriser.

USA:s stora bytesbalansunderskott beror till stor del på ett sjunkande och sedan 1999 negativt hushållssparande. Under 1990-talet bidrog även ett minskat nettosparande i företagen till den negativa utvecklingen, medan det offentliga sparandet ökade. Efter 2000 har däremot företagens sparande ökat kraftigt samtidigt som det offentliga sparandet, till stor del på grund av händelserna kring den 11 september 2001 och det därpå följande kriget i Irak, sjunkit dramatiskt. Hushållens sparande har också fortsatt nedåt och ligger i dag på rekordlåga nivåer.

Enligt de senaste bedömningarna från OECD kommer tillväxten i USA, bland annat som ett resultat av ovanstående faktorer, att vara lägre än i Europa redan under 2007 där utvecklingen de senaste åren karaktäriserats av återhämtning från nedgången runt millennieskiftet. 2006 var tillväxten i euroområdet 2,6 procent, vilket är den högsta siffran på sex år. Både strukturella faktorer såsom den fallande arbetslösheten och den låga inflationen såväl som mer tillfälliga dito bidrog till den positiva utvecklingen. Konjunkturuppgången har fortsatt under första halvåret 2007 och tillväxten för helåret kommer sannolikt att bli något högre än föregående år.

Avmattningen av USA:s ekonomi och Europas fortsatta återhämtning till trots kvarstår en markant skillnad i välståndet mätt som BNP per capita. Den genomsnittlige amerikanen är omkring 25 procent rikare än den genomsnittlige europén. En stor del av denna skillnad beror dock på att medelårsarbetstiden i USA är avsevärt högre än i de flesta europeiska länder.

Enligt de flesta bedömare¹ kommer den gynnsamma utvecklingen av världsekonomin att fortsätta under några år framöver, om än i en något långsammare takt. Låg inflation, möjliggjord av fallande oljepriser och höjda styrräntor i både USA och Europa, parallellt med en ökad sysselsättning i industriländerna samt fortsatt kraftiga investeringar och produktivitetsoökningar i många nyligen industrialiserade länder, är faktorer som bidrar till detta.

Samtidigt finns risker som hotar att störa det gynnsamma ekonomiska läget, däribland återkommande osäkerheter kring oljeprisets utveckling, stagnationen på den amerikanska bostadsmarknaden och kanske framför allt potentiella, plötsliga justeringar av globala obalanser. USA:s stora bytesbalansunderskott, vilket till största delen motsvaras av bytesbalansöverskott i Kina, Japan, ett antal oljeproducerande länder samt ett fåtal små öppna ekonomier (däribland Sverige), såväl som det negativa sparandet i den amerikanska ekonomin kan således på sikt skapa stora problem, både för USA och för världsekonomin som helhet.

Sveriges tillväxt ur ett internationellt perspektiv

Sverige har lyckats bättre än de flesta andra länder i Europa under de senaste årens konjunkturuppgång. Tillväxten i ekonomin var 4,4 procent 2006, vilket är avsevärt högre än genomsnittet för hela EU. Det är i huvudsak den exportinriktade industrin som driver den positiva utvecklingen, även om sysselsättningsökningar inom tjänstesektorn har haft en stor betydelse, särskilt för den inhemska konsumtionen. Industrins investeringar har också ökat kraftigt under 2005 och 2006, delvis på grund av den starka efterfrågetillväxten som driver upp företagets vinster.

Stora bytesbalansunderskott och en växande statsskuld under 1990-talet har väntats till en kraftigt positiv bytesbalans och fallande statsskuld. Den goda konjunkturen har också skapat förutsättningar för en ökad sysselsättning, vilket resulterat i minskad arbetslöshet och ett ökat antal arbetade timmar i ekonomin. Detta ökar konsumtionsefterfrågan och driver således på tillväxten ytterligare.

Inflationen har samtidigt varit fortsatt låg och legat något under riksbankens målsättning på två procent. En viktig faktor i detta sammanhang är den kraftiga produktivitetstillväxten som gjort att framför allt det kraftigt ökade priset på råvaror kunnat absorberas utan väsentliga effekter på slutpriserna.

Den årliga genomsnittliga produktivitetstillväxten i den svenska ekonomin var under perioden 1999–2004 3,3 procent, vilket är mycket högt ur ett internationellt perspektiv – högre än flertalet länder i Västeuropa såväl som USA. Även under 2005 och 2006 var produktivitetstillväxten fortsatt stark.

Produktivitetstillväxten har också varit den huvudsakliga drivkraften bakom den positiva välståndsutvecklingen. Mellan 2000 och 2006 ökade BNP per capita i Sverige med omkring 2,5 procent per år i genomsnitt. Av detta stod ökad produktivitet för merparten,

¹ Se till exempel OECD (2007:b), IMF (2007) samt Konjunkturinstitutet (2007).

medan den ökade andelen sysselsatta gav ett avsevärt mindre bidrag. Medelårsarbetstiden minskade något under perioden och bidrog därför negativt till tillväxtutvecklingen, liksom i flertalet europeiska länder.

Fortfarande har Sverige en del att hämta in vad gäller produktivitetsnivån. BNP per arbetad timme var år 2006 46 US dollar (USD)², vilket placerar Sverige som nummer tio i världen. Det mest produktiva landet, Luxemburg, har en BNP per arbetad timme på drygt 65 USD medan USA, som är nummer sju i världen, ligger på drygt 50 USD per timme.

Industrins investeringar, inte minst i informations- och kommunikationsteknologi (IKT), har varit en viktig faktor bakom den ökade produktiviteten. Efter den kraftiga nedgången i början av 1990-talet har investeringskvoten, det vill säga investeringarna som andel av BNP, ökat markant i Sverige. IKT-investeringarnas andel av de totala investeringarna har också ökat, från knappt 10 procent 1980 till 23 procent 2004.

ITPS konkurrenskraftsmått³ visar att den svenska konkurrenskraften har förstärkts gradvis under de senaste 14 åren, efter ett kraftigt fall under perioden 1988-1993. Gapet som uppstod gentemot våra konkurrentländer under denna period krymper, men har fortfarande inte slutits. Den relativt kraftiga tillväxt som Sverige uppvisat under de senaste åren kan således ses som en pågående återhämtning av Sveriges konkurrenskraft.

Sektorsutvecklingen

De branscher i den svenska ekonomin som framför allt drivit tillväxtutvecklingen under senare år är den råvarubaserade basindustrin, teknikföretagen samt tjänstesektorn. Påverkan på ekonomin skiljer sig dock åt mellan de olika sektorerna. I basindustrin är det i huvudsak exporten, vilken gynnas av den kraftiga internationella konjunkturen, som skapar tillväxt medan tjänstesektorns bidrag i huvudsak kommer ifrån den ökade sysselsättningen.

Intressant är det faktum att både den varuproducerande sektorn och tjänstesektorn haft en internationellt sett stark produktivitetutveckling på senare år. Mellan 1999 och 2004 ökade arbetsproduktiviteten⁴ i de båda sektorerna med 4,2 respektive 2,6 procent per år. ITPS har jämfört utvecklingen i Sverige med den i sex av våra främsta konkurrentländer⁵. Endast Finland har en starkare produktivitetstillväxt i den varuproducerande sektorn och endast i USA ökar produktiviteten i tjänstesektorn snabbare än i Sverige.

Basindustrin utgör knappt tio procent av hela näringslivets förädlingsvärde, vilket är ungefär hälften av hela tillverkningsindustrin. Den största näringen är kemiindustrin med fyra procent, därefter kommer gruvindustrin och järn- och stålindustrin med två procent vardera. I kemiindustrin och, om än i mindre omfattning, i järn- och stålindustrin har också tillväxten under senare år varit hög, medan gruvindustrin endast vuxit marginellt.

Även framöver ser den positiva konjunkturen ut att fortgå i Sverige, men liksom i övriga världsekonomin i ett något lugnare tempo. Den sjunkande arbetslösheten och ett gradvis ökat resursutnyttjande i ekonomin skapar drivkrafter för ett ökat inflationstryck och de flesta bedömare anser att de räntehöjningar som Riksbanken genomfört sedan januari 2006

² Uttryckt i fasta priser.

³ ITPS mått på nationell konkurrenskraft beskrivs i denna rapport i avsnitt 2.1.2, samt mer utförligt i ITPS A2007:002.

⁴ Förädlingsvärde per arbetad timme.

⁵ Danmark, Finland Storbritannien, Tyskland, Frankrike och USA

kommer att fortsätta under 2007 och 2008 för att plana ut runt 4,75 procent. Detta dämpar tillväxten något samtidigt som aviserade förändringar i skattesystemet såväl som på arbetsmarknaden samt en fortsatt stark internationell konjunktur pressar den uppåt.

1 Sveriges tillväxtutveckling

Den ekonomiska tillväxten har varit en absolut förutsättning för den enastående höjningen av människors levnadsstandard som skett under framför allt det senaste seklet. Sverige har sedan slutet på 1800-talet utvecklats från att vara ett relativt fattigt land med en ekonomi helt dominerad av jordbruk till ett av världens rikaste industriländer.⁶

Tillväxt sker när ett lands, eller en regions, ekonomi växer – det vill säga när bruttonationalprodukten, BNP, växer. BNP beräknas som det samlade förädlingsvärdet i ekonomin och kan användas till antingen konsumtion (C), investeringar (I), offentliga utgifter (G) eller till nettoimport (NX):

$$BNP = C + I + G + NX$$

Detta enkla uttryck visar betydelsen av tillväxt. Ökade resurser i ekonomin ger möjligheter till ökad konsumtion, privat såväl som offentlig, av nyttigheter såsom bättre bostäder, utbildning och vård. Även möjligheter till en rättvisare fördelning av resurserna ökar när kakan som ska fördelas växer. Vidare skapas genom tillväxt möjligheter till en ökad sysselsättning, särskilt i en ekonomi som den svenska där den arbetsintensiva tjänstesektorn spelar en allt större roll.

Tillväxt leder till ökad levnadsstandard och även små variation i tillväxttakten får stora effekter på lång sikt. På ett decennium gör en procents högre årlig tillväxt att de samlade resurserna i ekonomin ökar med cirka 250 miljarder. Detta kommer såväl hushållen som den offentliga sektorn till del.

Ökad tillväxt leder inte med nödvändighet till ökad välfärd för alla, utom möjligtvis på mycket lång sikt. Det finns också forskning som pekar på att lägre, men mer jämnt fördelad tillväxt kan öka den totala välfärden mer än högre men mer ojämnt fördelad tillväxt⁷. Avvägningar av denna typ måste göras utifrån ett ideologiskt perspektiv och bedömas från fall till fall.

Vidare har i historien tillväxt fört med sig vissa negativa konsekvenser, särskilt ökad miljöförstörelse och uttömning av jordens resurser. Ekonomens svar på detta är att det handlar om att naturen, precis som alla andra varor, måste prissättas korrekt. I Sverige inleddes i slutet av 1990-talet ett försök att införa så kallade gröna miljöräkenskaper⁸ där syftet var att mer explicit räkna med miljöresurserna värde i monetära termer. Detta är dock mycket komplicerat och i dagsläget finns i uppenbar lösning⁹.

Ekonomisk tillväxt leder dock inte per definition till miljöförstörelse, även om sambandet varit tydligt hittills. Stora ansträngningar, både på den nationella och internationell arenan, görs dock för att bryta detta samband (så kallad *decoupling*) och inom vissa områden, till exempel när det gäller utsläpp av växthusgaser, har små framsteg gjorts. Stigande

⁶ Sverige kallas ofta för en industrination, men i själva verket är vi en tjänstenation. Tre fjärdedelar av sysselsättningen i Sverige finns i tjänstesektorn.

⁷ Se till exempel Sen (1995)

⁸ Se till exempel Skånberg (1998)

⁹ Hur naturtjänster värderas är ett helt forskningsfält som det inte finns utrymme att diskutera här. I ITPS rapport *Samhällsekonomiska aspekter på hållbar utveckling (A2006:009)* finns dock en genomgång av begreppet hållbar utveckling och dess olika aspekter, varav gröna nationalräkenskaper är en.

energipriser och en ökad allmän medvetenhet om miljöproblemens omfattning, såväl som kring kostnaden av att inte agera¹⁰, kan också bidra till att resurseffektiviteten och därmed den relativa miljöpåverkan avtar framöver. Utfallet är dock i dagsläget högst ovisst.

Sveriges ekonomiska utveckling är i högsta grad beroende av de allmänna trenderna och tendenserna i den globala ekonomin. Situationen i övriga Europa är ur detta perspektiv central. Två tredjedelar av Sveriges export går till andra europeiska länder. Även USA är av stor vikt, både för Sverige direkt som exportmarknad, men också på grund av den påverkan landets ekonomiska utveckling har på världsekonomin. Under de senaste två decennierna har också utvecklingen i Kina fått en ökad betydelse i den globala ekonomin. Kinas andel av världsexporten av varor är i dag större än Japans och den höga tillväxttakten ser ut att hålla i sig.

I detta kapitel diskuteras först den globala tillväxtutvecklingen på ett översiktligt sätt i avsnitt 1.1. Därefter, i avsnitt 1.2, följer en mer detaljerad beskrivning av hur Sverige har klarat sig jämfört med några utvalda konkurrentländer. I båda dessa avsnitt bryts den totala tillväxten ned i dess huvudsakliga beståndsdelar: produktivitet och arbetade timmar. I kapitel 2 analyseras utvecklingen på sektorsnivå, med ett särskilt avsnitt för den energiintensiva basindustrin.

1.1 Den globala ekonomin

Världsekonomin utvecklades kraftigt under 2006, med en tillväxt på 5,4 procent, vilket är över den trendmässiga nivån och även ur ett historiskt perspektiv mycket högt¹¹. Särskilt i länderna utanför OECD var tillväxten hög, med Kina och Indien i täten. Ökade investeringar driver på produktivitetsutvecklingen i dessa länder, vilket tillsammans med allt mer globalt integrerade produkt- och finansmarknader bidrar till expansionen.

I Europa ökade tillväxten till den hösta nivån på sex år, till stor del tack vara strukturella faktorer som en stark inhemsk efterfrågan och växande sysselsättning. Även speciella omständigheter, som fotbolls-VM samt en tillfällig uppgång i konsumtionen inför den momshöjning som genomfördes i Tyskland i januari 2007, spelade en viss roll. Den totala produktionen i Euroområdet växte med 2,6 procent under 2006, vilket är avsevärt mer än året innan då tillväxten var måttliga 1,4 procent. I flera länder stramas nu dock både penningpolitiken och finanspolitiken åt vilket kan väntas dämpa tillväxten något under 2007 och 2008¹². Trots detta spår OECD i sin senaste översyn av världsekonomin¹³ att Europas tillväxt kommer att vara högre än USA:s redan under 2007.

Tillväxten i USA har sedan 1970-talet varit något högre än i Europa och uppgick till 3,3 procent under 2006. Utvecklingen bromsas av en trög bostadsmarknad och avtagande investeringar i maskiner och inventarier. Samtidigt bidrog en fortsatt hög sysselsättningsstillväxt och fallande oljepriser under slutet av året till att den totala konsumtionen trots det kunde upprätthållas jämfört med året innan. Konjunkturtoppen bedöms vara nådd för USA:s del och under 2007 och 2008 förväntas ekonomin mjuklanda och tillväxten falla tillbaka till 2,2 procent respektive 2,8 procent¹⁴. OECD är mer

¹⁰ Denna aspekt hamnade i rampljuset när den så kallade Stern-rapporten publicerades den 30 oktober 2006 i vilken författaren, ekonomen Nicolas Stern, presenterar jämförelser av kostnaderna av ett varmare klimat samt av att genomföra åtgärder för att minska växthuseffekten.

¹¹ IMF (2007).

¹² Konjunkturinstitutet (2007).

¹³ OECD (2007:a).

¹⁴ IMF (2007).

pessimistiskt gällande USA:s utveckling under 2007 och 2008 och gör bedömningen att tillväxten sjunker till 2,1 respektive 2,5 procent¹⁵.

Utanför OECD har som sagt tillväxten under 2006 varit avsevärt högre på många håll, inte minst i Asien där Kina och Indien lett utvecklingen. Kinas tillväxt steg ytterligare från en redan hög nivå under 2005 till 10,7 procent år 2006, primärt på grund av kraftiga investeringar och en växande utrikeshandel. I Indien var förändringen jämfört med året innan endast marginell, och den årliga tillväxttakten uppgick till 9,2 procent. Här ser dock drivkrafterna väldigt annorlunda ut. Istället för exportledd tillväxt dominerad av industriprodukter är det i Indien tjänstesektorn och den inhemska konsumtionen som driver expansionen¹⁶.

Tabell 1-1 Den globala tillväxtutvecklingen i ett urval av länder, årlig procentuell förändring

	2003	2004	2005	2006
Global produktion	4,0	5,1	4,9	5,4
USA	2,7	4,2	3,2	3,3
Euroområdet	0,7	2,0	1,4	2,6
Tyskland	-0,2	1,6	0,9	2,7
Frankrike	0,9	2,0	1,2	2,0
Spanien	2,9	3,1	3,5	3,9
Sverige	1,7	4,1	2,9	4,4
Japan	1,4	2,7	1,9	2,2
Kina	9,5	9,5	10,4	10,7
Indien	7,4	7,3	9,2	9,2

Källa: IMF World Economic Outlook Database

Att länder utanför OECD växer snabbt ligger dock i linje med konventionell ekonomisk teori såväl som empiri. Generellt gäller att tillväxttakten i de traditionella industrinationerna var högre före 1970-talet än därefter medan det omvända gäller för nyligen industrialiserade länder, NIC (*newly industrialized countries*). Särskilt i Asien har utvecklingen gått mycket snabbt, först i Japan där tillväxten var som högst under 1960-talet. Därefter följde de ”fyra asiatiska tigrarna” Hong Kong, Singapore, Sydkorea och Taiwan som slog världen med häpnad med rekordsnabb tillväxt under 1960- och 1970-talet. Idag talas det mest om de ”nya tigrarna” Kina och Indien (och i viss mån även vissa östeuropeiska länder) där utvecklingen på allvar tagit fart under 1990-talet och början på 2000-talet¹⁷.

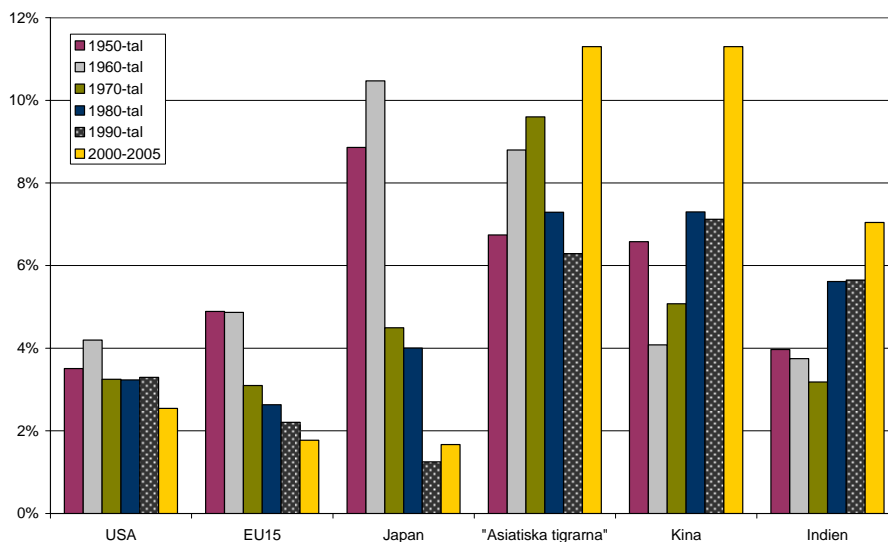
Observera att tillväxten i figuren nedan uttrycks i köpkraftsjusterade termer samt i 1990 års dollarvärde, vilket gör att vissa mindre avvikelser gentemot tabell 1-1 kan förekomma.

¹⁵ OECD (2007:a)

¹⁶ IMF (2007).

¹⁷ ITPS A2007:004

Figur 1-1 BNP, årlig procentuell förändring i fasta priser, köpkraftsjusterat

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007

Anm. De asiatiska tigrarna utgörs här av Hong Kong, Singapore, Sydkorea och Taiwan.

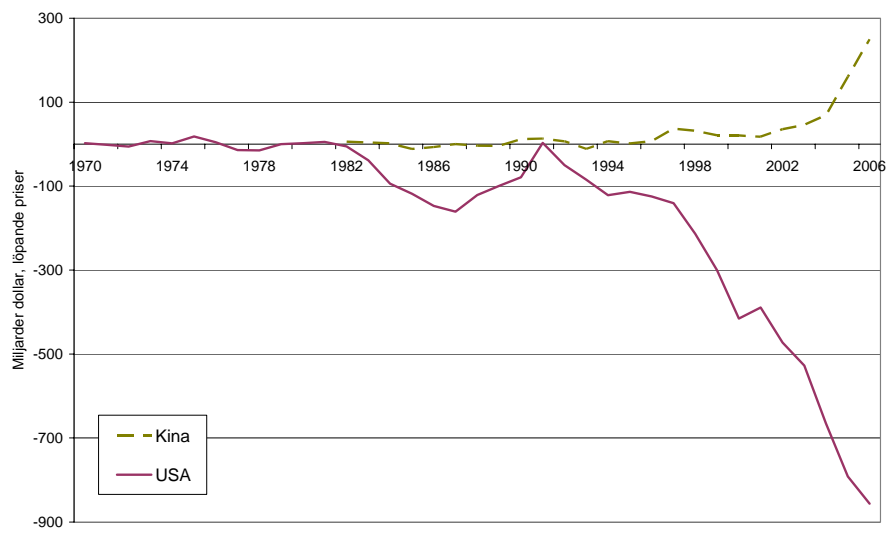
Faktaruta 1: Kinas ökade betydelse på världsmarknaden?

Kinas kraftiga BNP-tillväxt under det gångna kvartsseket har utan tvekan gett landet en ökad betydelse på världsmarknaden. Under de senaste tre åren har Kina uppvisat en exportvärdesökning på över 20 procent per år. Även importen har ökat markant under denna period, dock inte i samma takt vilket gjort att Kina byggt upp ett stort bytesbalansöverskott gentemot omvärlden, och särskilt gentemot USA. Mycket talar för att denna utveckling kommer att fortsätta framöver och därmed Kinas position att stärkas ytterligare. Drygt hälften (52,2 procent år 2002) av den totala exporten kommer dock ifrån företag som ägs helt eller delvis av utländskt kapital och denna siffra har ökat dramatiskt de senaste 20 åren. I mitten av 1980-talet var andelen knappt två procent (China Foreign Investment Report 2003). Utländska investeringar ligger således till stor del bakom Kinas kraftig exportexpansion, och därmed också den enastående tillväxtutvecklingen under det senaste kvartsseket.

Utveckling av BNP, export och import, årliga procentuella förändringar.

	BNP			Export			Import		
	2004	2005	2006	2004	2005	2006	2004	2005	2006
USA	4,2	3,2	3,3	8,0	6,0	8,5	10,5	6,5	6,5
EU-25	2,0	1,4	2,6	7,0	4,0	4,5	6,5	3,5	6,5
Japan	2,7	1,9	2,2	13,5	5,0	10,0	6,5	2,0	2,0
Kina	9,5	10,4	10,7	24,0	25,0	22,0	21,5	11,5	16,5
Indien	7,3	9,2	9,2	15,5	20,5	11,5	16,0	20,5	12,0

Källa: BNP från IMF, Handelsstatistik från WTO, World Trade 2006

Bytesbalans 1980-2006, löpande priser

Källa: Reuters EcoWin Pro

Kinas andel av världsexporten av varor har fördubblats de senaste sex åren och gick nyligen om Japans. Bara Tyskland och USA är större än Kina i detta avseende. Fortfarande utgör dock Kina, i förhållande till USA och Europa, en relativt liten del av den totala produktionen i världen. Andelen av världens totala BNP, i dollar räknat, är fyra procent, vilket är en knapp fjärdedel av Japans och bara drygt tio procent av USA:s och Europas andelar.

Andel av global BNP och handel, procent

	Andel av världens BNP i 2005 års US dollar	Andel av världens export (ranking inom parentes)		Andel av världen import 2006 (ranking inom parentes)	
		2000	2006	2000	2006
USA	32,13	12,6	8,6 (2)	19,4	15,5 (1)
EU-15	31,77	-	-	-	-
Japan	16,96	7,7	5,4 (4)	5,8	4,7 (5)
Kina	3,91	4,0	8,0 (3)	3,5	6,4 (3)
Indien ^(a)	1,08	-	1,0 (28)	-	1,4 (17)

Källa: FN och WTO

Anm. Tyskland är världens främsta exportnation med 9,2 procent av den totala exporten i världen 2006.

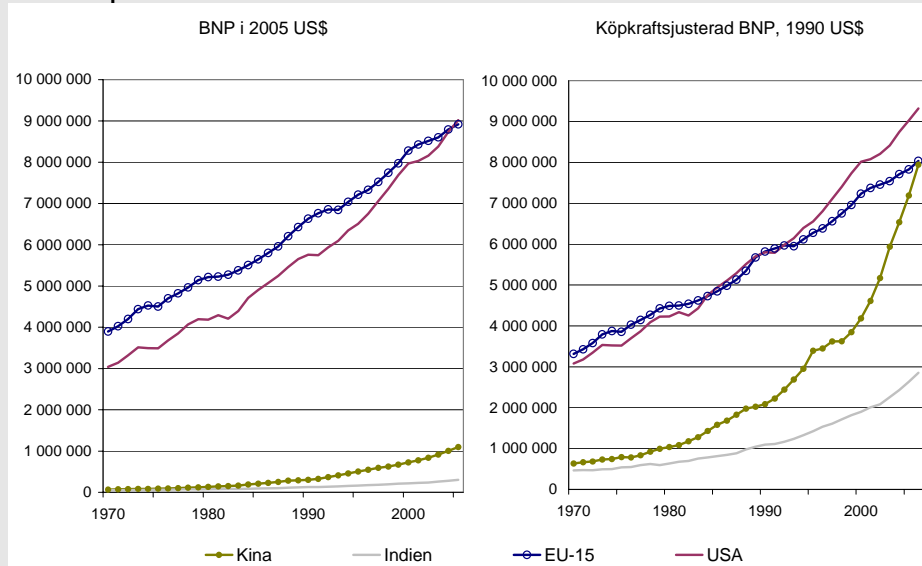
(a) Indiens export- och importandel särredovisas inte för år 2000.

I köpkraftsjusterade (PPP) termer däremot är särskilt Kinas position avsevärt bättre, vilket avspeglar låga relativpriser för den inhemska konsumtionen i Kina. Figuren nedan jämför utvecklingen enligt dessa båda sätt att mät tillväxtutvecklingen.

Vid analyser av olika länders betydelse på världsmarknaden är det i första hand grafen till vänster som är intressant, medan grafen till höger säger mer om hur den totala inhemska köpkraften i respektive land utvecklas. PPP-beräknad BNP per capita är också det vanligaste måttet vid internationella jämförelser av välbstånd.

Den kraftiga uppgången i PPP-beräknad BNP i Kina, och i viss mån Indien, visar alltså på ett ökat välbstånd för befolkningen, men säger inte så mycket om ländernas betydelse på världsmarknaden.

BNP mätt på två sätt

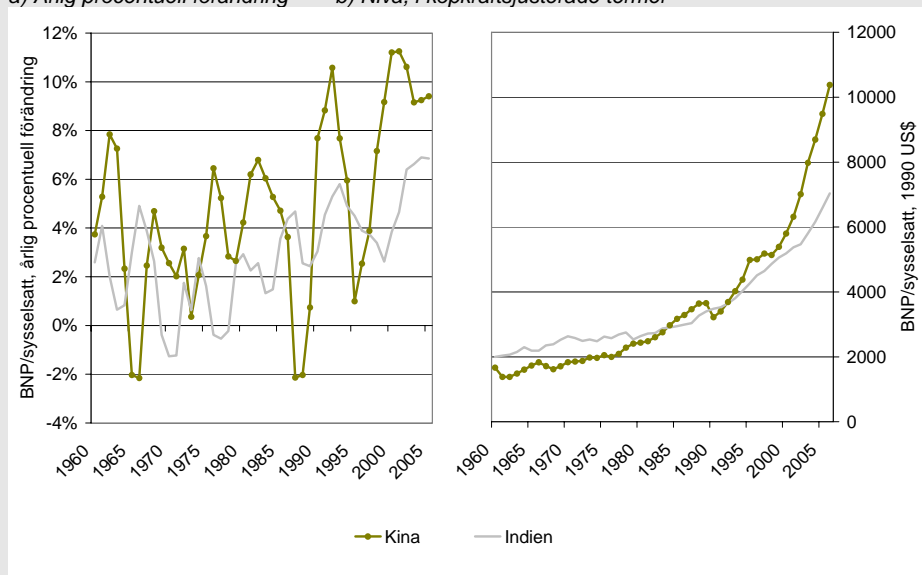

Källa: FN och Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007

Kinas tillväxt drivs främst av den snabbt växande exportindustrin vilken, som påpekats ovan, alltså till stor del ägs av utländskt kapital, samt av den mycket höga investeringskvoten. Investeringarna har också resulterat i kraftigt ökad produktivitet. I figuren nedan jämförs produktivitetsutvecklingen i Kina och i Indien. Kina har under lång tid haft en bättre tillväxt och passerade Indien vad gäller produktivitetsnivån i mitten av 1990-talet.

Produktivitet i Kina och Indien

a) Årlig procentuell förändring b) Nivå, i köpkraftsjusterade termer

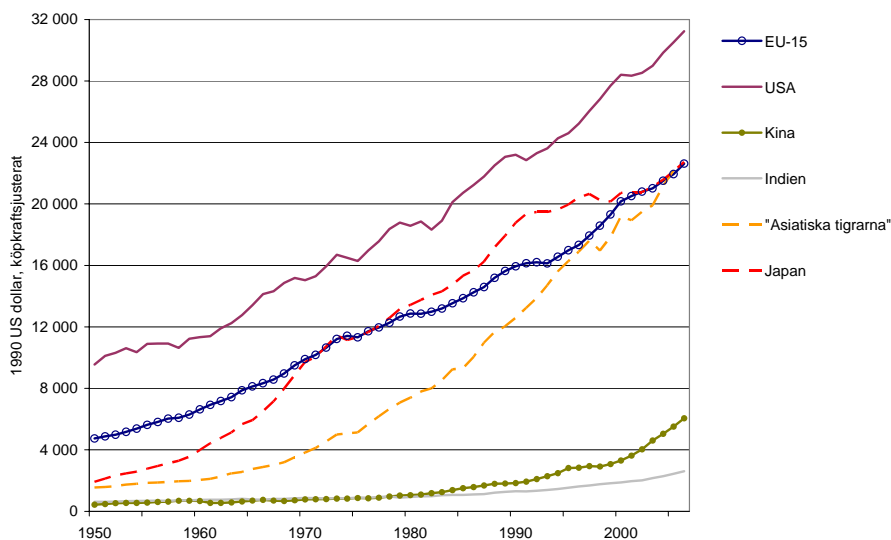

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007

BNP per capita-utvecklingen har också varit kraftig under senare år, vilket indikerar att inte bara produktionskapaciteten förbättrats, utan också människors välbefinnande¹⁸. Särskilt i Asien har tillväxten varit mycket kraftig, med Kina och Indien i täten, vilket gjort att avståndet till de traditionella industrinationerna minskat. Japan och den första vågen av Asiatiska tigrar har idag kommit ikapp Europa medan gapet gentemot Kina och Indien fortfarande är stort.

I Europa ökade i genomsnitt per capitainkomsterna snabbare än i USA under 2006, vilket till stor del beror på den avtagande produktivitetstillväxten i USA de senaste tre åren (se figur 1-3b). Fortfarande är dock amerikanens välbefinnande avsevärt högre än europeiskt. Skillnaden förklaras delvis av högre produktivitet men också av en större insats av arbetskraft, i huvudsak på grund av högre medelårsarbetstid.

Figur 1-2 BNP per capita, köpkraftsjusterat

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007

Högre produktivitet driver tillväxten

Det senaste decenniet har alltså varit en mycket gynnsam period för världsekonomin – den globala tillväxten har varit den högsta sedan åren före oljekrisen i början av 1970-talet. Inflationen har hållits på en jämförelsevis låg nivå i de flesta regioner samtidigt som vissa oroande omständigheter, som till exempel kraftiga prishöjningar på olja och andra råvaror, endast resulterat i mindre tillfälliga störningar som dessutom koncentrerats till enskilda sektorer och regioner¹⁹.

En helt central faktor bakom denna positiva utveckling har varit den snabba produktivitetens utvecklingen som skett, särskilt i USA men också i många låginkomstländer,

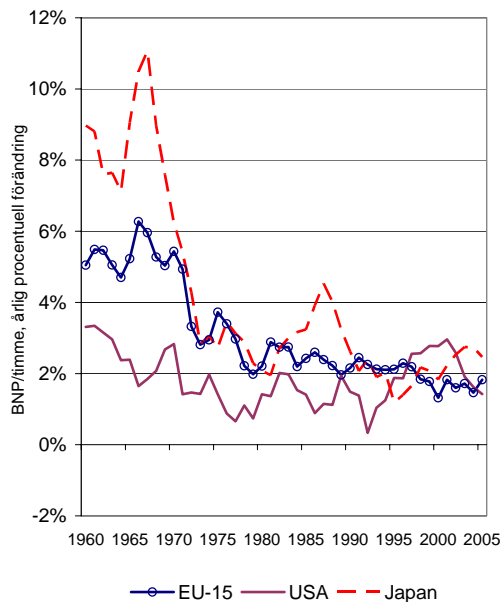
¹⁸ Köpkraftsjusterat BNP per capita är det vanligaste måttet på välfärd. Det går att göra en rad invändningar mot att jämställa BNP per capita med välfärd, den diskussionen tas dock inte upp här. Den intresserade läsaren hänvisas istället till den omfattande litteraturen om ekonomisk utveckling och välbefinnande, kort sammanfattad i Bilaga 1-2 till LU 03/04 sidan. 25-28.

¹⁹ IMF (2007).

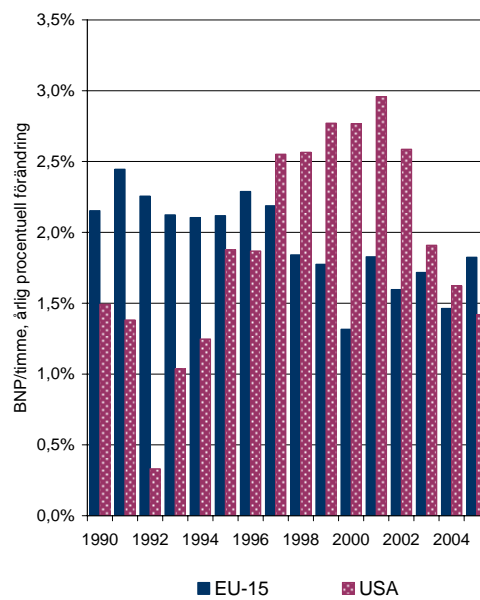
sedan 1990-talets mitt. Ökad produktivitet har gjort att ökade priser på råvaror kunnat absorberas utan väsentliga effekter på produktionsutvecklingen, såväl som minskat inflationstrycket i den globala ekonomin. Minskad produktivitetstillväxt var också, tillsammans med upplösningen av Bretton Woods och USA:s omfattande makroekonomiska obalanser²⁰, en av de viktigaste faktorerna den lägre tillväxten under 1970- och 1980-talen²¹.

Figur 1-3 Produktivitsutveckling, BNP per timme, treårigt glidande medelvärde

a) EU-15, USA och Japan, 1960-2005

b) EU-15 och USA, 1990-2005

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007

Europa har i genomsnitt haft en avsevärt sämre produktivitsutveckling än USA det senaste decenniet, vilket till stor del förklarar USA:s högre tillväxt under denna period. De gångna två åren har dock utvecklingen mattats av något i USA samtidigt som den tagit fart i Europa. Tillväxttakten nära fördubblades i Europa mellan år 2005 och år 2006, samtidigt som USA:s ekonomi mattats av. Ett gap, både i fråga om BNP-tillväxt och produktivitsutveckling, kvarstår dock.

Det finns olika förklaringar till den kraftiga produktivitetstillväxten mellan 1995 och 2005 i USA å ena sidan och den något mera måttliga utvecklingen i Europa å andra sidan. En förklaring är att näringslivet i USA mer framgångsrikt lyckats tillgodogöra sig de möjligheter som skapats av framstegen inom information och kommunikationsteknologi (IKT) under 1990-talet²². Av världens totala investeringar i forskning och utveckling inom

²⁰ För en utförlig diskussion av situationen i världsekonomin under efterkrigstiden och oljekrisen se Cameron och Neal (2006).

²¹ Van Ark (1993).

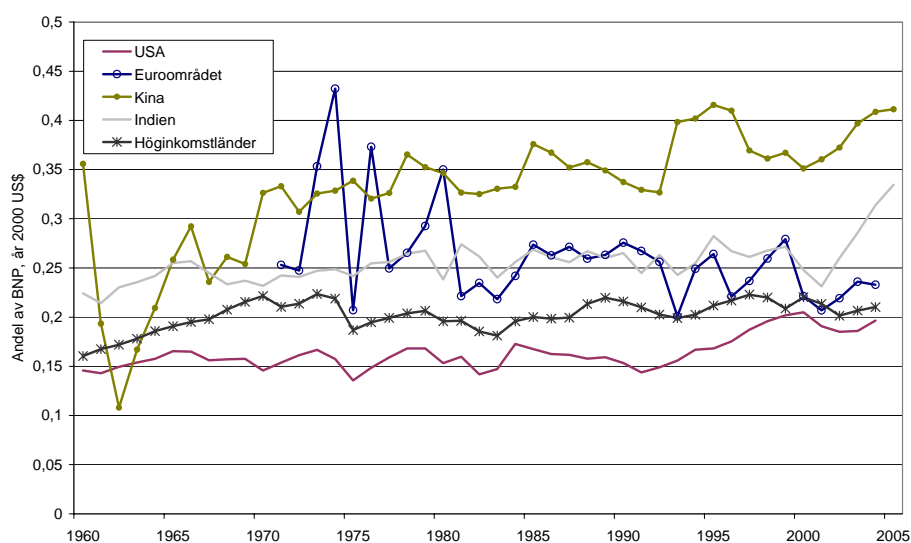
²² Se bland annat Jorgenson, D. m fl (2000)

IKT-sektorn står USA också för mer än hälften och har således en relativt hög andel IKT-investeringar i förhållande till de flesta andra länder²³.

Också när det gäller de totala investeringarna har USA utvecklats bättre än Europa, inte bara sedan mitten på 1990-talet utan under de senaste 30 åren. Medan investeringskvoten²⁴ fallit gradvis i Euroområdet sedan början på 1970-talet har den ökat i USA, särskilt sedan 1990 (med undantag för 2000-2001).

Under 2006 avtog investeringstillväxten i OECD-området, efter en period av kraftig uppgång de senaste åren. Denna utveckling är dock till stor del konjunkturellt betingad. Det är naturligt att investeringarna minskar i betydelse till förmån för konsumtion när konjunkturen går över i en mer mogen fas och företagens vinstmarginaler krymper²⁵.

Figur 1-4 Investeringskvot^(a), totala investeringar, 1960-2005.

Källa: EcoWin Pro

(a) De totala investeringarnas andel av BNP

Det samlade sparandet i den amerikanska ekonomin är sedan 1999 negativt, vilket utgör en avvikelse jämfört med situationen i flertalet industrialiserade länder. USA:s stora bytesbalansunderskott beror också till stor del på det sjunkande sparandet, varav det negativa hushållssparandet är en viktig del. Under 1990-talet bidrog även ett minskat nettosparande i företagen till den negativa utvecklingen, medan det offentliga sparandet ökade. Efter 2000 har däremot företagens sparande ökat kraftigt samtidigt som det offentliga sparandet, till stor del på grund av händelserna kring den 11 september 2001 och det därpå följande kriget i Irak, sjunkit dramatiskt. Hushållens sparande har också fortsatt nedåt och ligger idag på rekordlåga nivåer²⁶.

²³ OECD (2000).

²⁴ De totala investeringarnas andel av BNP.

²⁵ Dornbusch, R. m.fl. (2004).

²⁶ OECD (2007:b).

Investeringarna i många låginkomstländer har ökat kraftigt sedan år 2000, särskilt i Kina där den enastående tillväxten genererar goda förutsättningar för hög avkastning även på kort sikt. Kinas investeringar sker i huvudsak inom den kraftigt växande exportindustrin och finansieras till stor del av utländskt kapital. Inflödet av utländska direktinvesteringar (FDI) har också ökat dramatiskt under de senaste 20 åren och uppgick år 2004 till knappt fyra procent av BNP. I Indien har utvecklingen av investeringarna tagit fart först på senare år, vilket till viss del kan bero på den annorlunda strukturen i Indiens ekonomi, med en stor tjänstesektor där investeringsbehovet är mindre än i industrin.

De höga investeringarna i Kina finansieras till största delen av ett mycket högt, både offentligt och privat, inhemskt sparande. Det finns uppgifter som tyder på att hushållen sparar upp till 35 procent av sina disponibla inkomster²⁷, jämfört med knappt 8 procent i Sverige år 2005²⁸.

Den viktiga inflationen, penningpolitiken och räntorna

Ekonomisk tillväxt leder i varierande omfattning till inflation. Ökade inkomster driver upp konsumtionen vilket skapar utrymme för prishöjningar i samtliga delar av ekonomin. Detta är generellt inte ett problem, men i vissa extrema fall kan mycket hög inflation (så kallad hyperinflation) leda till enorma kostnader för samhället. Det mest extrema fallet av hyperinflation uppträdde i före detta Jugoslavien, där inflationen under 1990-talet som mest nådde nivåer över 6 000 procent per år²⁹.

Oväntade förändringar av inflationen leder också till omfördelning av resurser mellan löntagare och arbetsgivare samt mellan borgenärer och gäldenärer. En oförutsägbar inflation skapar således osäkerheter som ökar transaktionskostnaderna i ekonomin, vilket hämmar tillväxten genom att resurser reallokteras från verksamheter där de skapar tillväxt till åtgärder för att förutse och försäkra mot inflationen.

På grund av detta har de flesta länders centralbanker idag satt upp inflationsmål och använder styrräntan för att kontrollera utvecklingen av ekonomin så att inte målen överskrids.

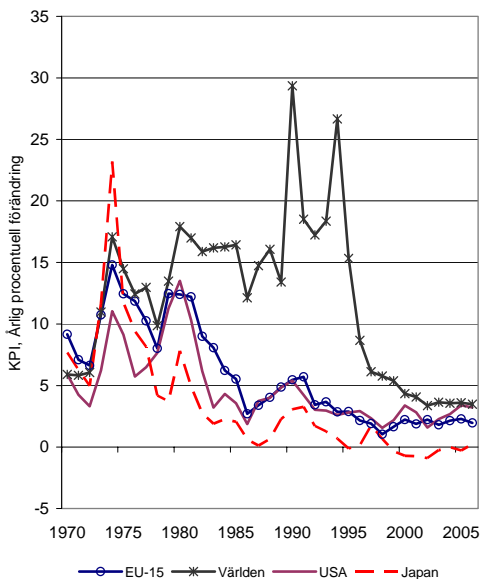
Den höga tillväxten till trots har inflationen varit relativt stabilt efter år 2000 och sjönk till och med något under andra halvåret 2006 både i USA och i Europa. Bakom nedgången ligger till stor del minskningen av oljepriset, men också de höjningar av styrräntorna som genomförts. Den underliggande inflationen (exklusive energi och livsmedel) steg något i hela OECD, men från en historiskt låg nivå, och var två procent i början av 2007.

²⁷ Konjunkturinstitutet (2005).

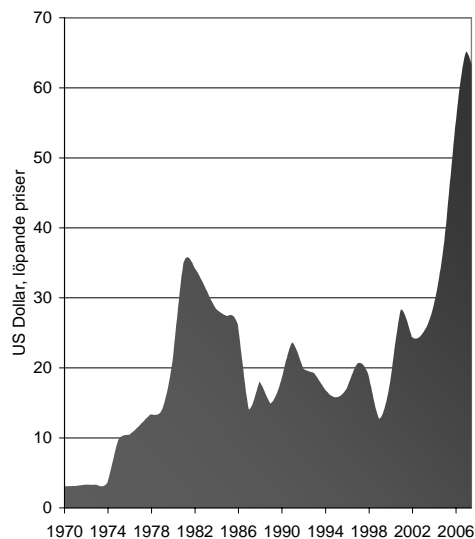
²⁸ Enligt SCB:s finansräkenskaper.

²⁹ Parkin, M m.fl. (2003).

Figur 1-5 Konsumentprisindex, årlig procentuell förändring 1950-2006.

Figur 1-6 Oljeprisets utveckling, löpande priser 1960-2007.

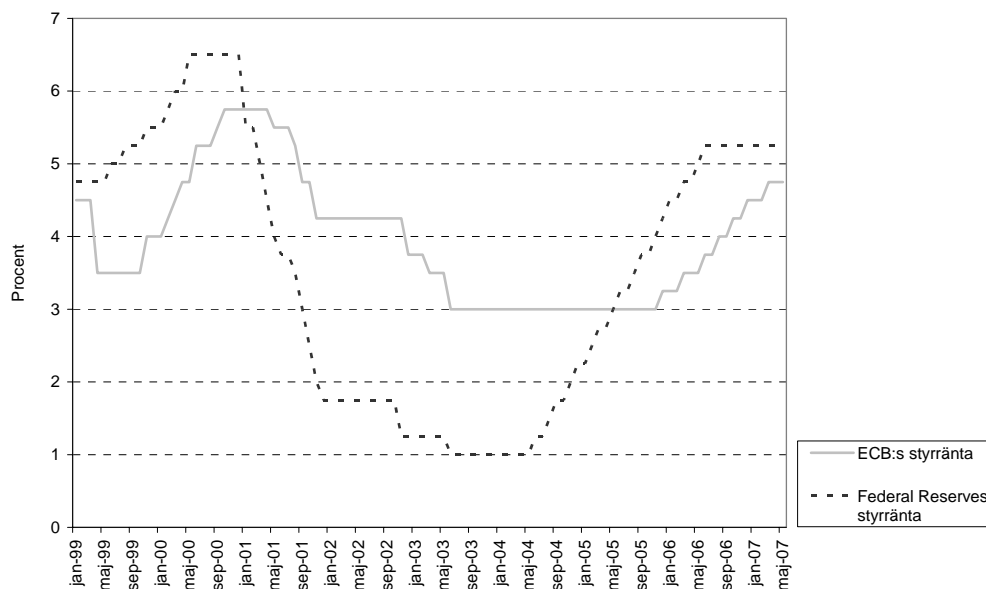
Källa: Reuters EcoWin Pro

I USA minskade den underliggande inflationen, vilket i maj fick den amerikanska riksbanken Federal Reserve, FED, att avbryta den senaste tidens upprepade höjningar av styrrentan. De senaste två åren har rentan höjts med sammanlagt 4,25 procentenheter, från 1,0 till 5,25 procent. Fortfarande är dock inflationen något högre än FED:s målsättning³⁰, samtidigt som den amerikanska ekonomin genomgår en avmattning. Den tröga bostadsmarknaden skulle kylas av ytterligare vid en eventuell räntehöjning och framöver kommer FED således att behöva balansera risken för ökad inflation med den för avmattning av ekonomin. Sannolikt kommer tillväxten att avta något under kommande år, vilket minskar behovet av ytterligare räntehöjningar³¹.

³⁰ IMF (2007).

³¹ Konjunkturinstitutet (2007).

Figur 1-7 Styrrentan i Euroområdet och USA, 2000-2007

Källa: Reuters EcoWin Pro

Även i Europa stramade den europeiska centralbanken, ECB, såväl som en rad nationella centralbanker åt penningpolitiken under 2006 för att mildra inflationstrycket skapat av den allt intensivare ekonomiska aktiviteten. Räntan, som i början av 2007 steg ytterligare till 3,75 procent, är dock fortfarande mycket låg sett ur ett historiskt perspektiv, i synnerhet jämfört med 1980- och 1990-talen då nivån var avsevärt högre som ett resultat av den kraftiga, i huvudsak oljeprisdrivna, inflationen under 1970-talet.

I Japan var tillväxtutvecklingen under 2006 mer blygsam och konsumentprisindex förändrades endast marginellt. Den japanska riksbanken höjde liksom ECB och Federal Reserve räntan något, dock från en nivå nära noll. Utanför OECD steg dock inflationen något, till stor del på grund av uppgången i Kina³².

Sammantaget bedöms inflationen även framöver dämpas av fortsatt fallande oljepriser och åtstramad penningpolitik, och därmed förbli låg under 2007 och 2008.

Växelkurser

På de internationella valutamarknaderna har den kraftiga expansionen i Europa och en mer måttfull utveckling i USA under 2006 skapat förväntningar på en konvergens av ränteläget, vilket bidragit till den försvagade dollarn mot framförallt det brittiska pundet och Euron. Under året deprecierade dollarn med fyra procent, mätt i effektiva termer, samtidigt som pundet och Euron apprecierade med omkring sju procent³³. Under de första månaderna av 2007 har dock dollarn återhämtat sig något till följd av en avtagande oron för en snabb avmatning av den amerikanska ekonomin³⁴.

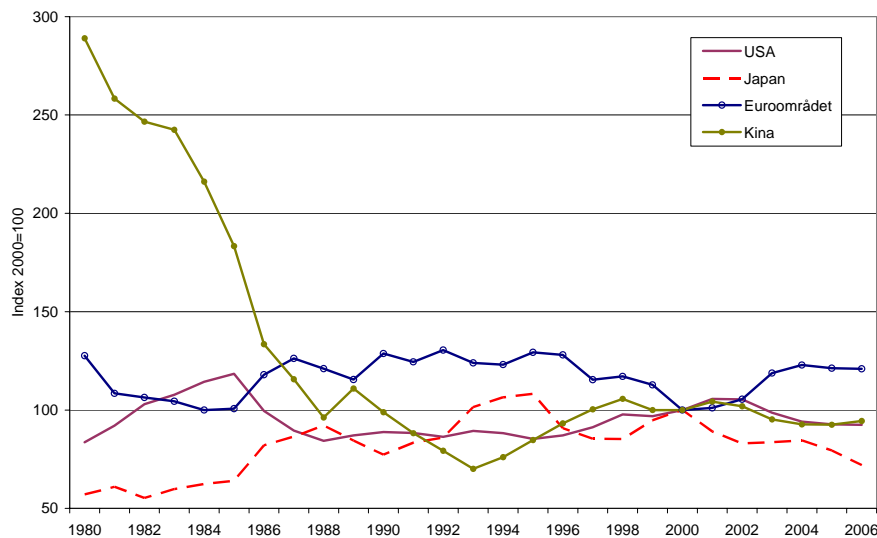
³² Konjunkturinstitutet (2007).

³³ IMF (2007).

³⁴ Konjunkturinstitutet (2007).

En drivande faktor bakom dollarns relativa försvagning är det stora negativa finansiella sparandet i ekonomin, och det till detta relaterade växande bytesbalansunderskottet. Givet dagens situation med fortsatt växande underskott talar mycket för att dollarn kommer att fortsätta försvagas på lång sikt. Uppgången under andra kvartalet 2007 är således sannolikt av tillfällig karaktär. Detta gäller särskilt mot asiatiska valutor, då en stor del av valutainflödet idag kommer ifrån asiatiska länder. Fortsatt stora investeringar i amerikanska tillgångar ger dock stöd åt dollarn även framöver och gentemot Euron förväntas inga större växelkursförändringar³⁵

Figur 1-8 Effektiv växelkurs för Euroområdet, USA, Japan och Kina, 1980-2006, index 2000=100

Källa: Reuters EcoWin PRO

En återkommande diskussion gällande valutamarknaden är den låga växelkursen på den kinesiska yuana. I figuren ovan visas den kraftiga nedgång som skedde framförallt under 1980-talet, och som ofta beskrivs som "konstgjord". Sedan 1993 har en justering uppåt pågått, men fortfarande hörs röster i både USA och Europa om att yuana är undervärderad och att detta gynnar exportindustrin i Kina på bekostnad av den i USA och Europa³⁶.

Det är sannolikt att den kinesiska yuana kommer att appreciera under kommande år. Tillväxten i landet har varit hög under en längre tid och kommer att fortsätta vara det under lång tid framöver enligt de flesta bedömare. I takt med att den kinesiska ekonomin stärks kommer trycket på valutan också att öka. Vilken betydelse detta får för den kinesiska ekonomin å ena sidan och ekonomin i de traditionella industriländerna å andra sidan är svårt att säga.

En ökad köpkraft från kinesiska konsumenter kommer att öka efterfrågan globalt, vilket skapar möjligheter för producenter i Europa och USA. Hur väl dessa möjligheter tas om hand i de olika länderna blir avgörande för den framtida tillväxtutvecklingen.

³⁵ IMF (2007) och Konjunkturinstitutet (2007).

³⁶ Se till exempel reportage i Aktiespararna den 15 augusti 2006.

<http://www.aktiespararna.se/artiklar/Reportage/Kina-en-vaxande-jatte/>

Kommer den positiva trenden att bestå?

Mycket talar för att den globala ekonomin kommer att fortsätta att utvecklas starkt under 2007 och 2008, i huvudsak tack vare den kraftiga tillväxten i utvecklingsländerna. Kina och Indien driver utvecklingen i Asien, där utsikterna inför kommande år ser ljusa ut. Även i Östeuropa finns goda möjligheter till fortsatt snabb tillväxt framöver. I USA och Europa kommer sannolikt tillväxten att avta något, men risken för en kraftig lågkonjunktur verkar små³⁷.

Mindre expansiv penningpolitik i flertalet industriländer, såväl som fallande råvarupriser under andra halvan av 2006 har bidragit till den globala inflationen förblir låg under de närmaste åren. Avkylningen av USA:s ekonomi har inte i någon nämnvärd omfattning spridits till andra länder och har även i stort sätt begränsats till bostadsmarknaden. Trots finans- och penningpolitiska åtstramningar och en något avtagande tillväxttakt framöver verkar återhämtningen fortsätta i Europa och i många länder utanför OECD, särskilt i Asien och Östeuropa genomförs ytterligare marknadsinriktade reformer som tillsammans med ökad handel kommer att driva på tillväxten även under kommande år.

Det finns dock faktorer som hotar att störa den gynnsamma kombination av omständigheter som råder för tillfället. En viktig sådan är den avtagande produktiviteten i USA som nämnts tidigare, vilken kan avspegla en avtagande effekt av investeringarna i IKT. Minskad tillväxt i USA kan få konsekvenser för hela världsekonomin. Hittills har dessa spridningseffekter varit relativt små, men hur situationen kommer att utvecklas under kommande år är osäkert.

Världshandels utveckling är också den centrala för den fortsatte globala tillväxten. Många länder, rika som fattiga, är helt beroende av utrikeshandeln och handelshinder, tariffära såväl som icke-tariffära, skapar stora välfärdsluster. Det är därför av stor vikt att handelsliberaliseringarna fortgår, och för att detta ska bli verklighet krävs att de internationella förhandlingarna återväcks från den dvala som inleddes efter sammanbrottet av Doharundan i juli 2006.

Även den åldrande befolkningen i många höginkomstländer i Europa och i USA innebär en stor utmaning för en bibehållen produktivitetstillväxt. Försörjningsbördan för de som arbetar kommer att öka och trycket på de offentliga finanserna likaså. När tillskottet av ny arbetskraft minskar ökar också matchningsproblemen på arbetsmarknaden såväl som svårigheterna att kontinuerligt höja kunskapsnivån. Åtgärder för att öka födelsetalen och en bättre politik för arbetskraftsinvandring kommer att bli nödvändiga i många länder.

1.2 Sveriges tillväxt ur ett internationellt perspektiv

I avsnitten ovan diskuteras den globala tillväxtutvecklingen. Syftet med detta är att sätta vad som händer i Sverige i perspektiv till vad som händer i omvärlden. Beroendet i den svenska ekonomin av utvecklingen i andra länder och i den globala ekonomin i stort har vuxit över tid och för att förstå det som sker i Sverige krävs att vi ser till de trender och tendenser som råder globalt. Under 2006 stod till exempel exporten för mer än halva bidraget till den totala tillväxten³⁸.

³⁷ IMF (2007).

³⁸ Konjunkturinstitutet (2007).

1.2.1 Det går bra för Sverige

Det finns flera sätt att mäta den ekonomiska utvecklingen i ett land. Vanligast vid internationella jämförelser är att titta på tillväxten av bruttonationalprodukten, BNP³⁹. Enligt detta konventionella mått på konkurrenskraft har Sverige sedan år 2000 klarat sig väl jämfört både med andra länder i Europa och jämfört med USA. Den årliga genomsnittliga BNP-tillväxten har, mätt i köpkraftsjusterade termer, varit drygt 2,7 procent, vilket är något högre än i USA och nästan en procentenhet högre än den i gruppen EU-15⁴⁰. Efter en stark utveckling under årets sista månader blev den totala tillväxten i den svenska ekonomin år 2006 4,4 procent. Detta har inneburit att Sverige, till skillnad från många andra europeiska länder, krympt avståndet till USA gällande BNP-nivån.

Tabell 1-2 BNP-tillväxt i Sverige jämfört med ett urval av länder 1950-2005, 1990 US dollar, årligt genomsnitt

	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-2005
Sverige	3,24 %	4,65 %	1,97 %	2,01 %	1,97 %	2,69 %
EU-15	4,89 %	4,87 %	3,10 %	2,63 %	2,21%	1,78%
USA	3,51%	4,20%	3,25%	3,23%	3,30%	2,54%
Japan	8,86%	10,47%	4,50%	4,00%	1,25%	1,67%
Kina	6,58%	4,08%	5,08%	7,30%	7,12%	11,30%
Indien	3,97%	3,75%	3,18%	5,61%	5,65%	7,04%

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.ggdc.net>

BNP-tillväxt som mått på nationell utveckling och konkurrenskraft tar dock inte hänsyn till skillnader i arbetstid eller demografi mellan länder. Jämförelser av BNP-nivå gynnar länder där medelårsarbetstiden är hög och där befolkningen i arbetsför ålder (16-64) är stor. Dessa faktorer säger mycket lite om huruvida den ekonomiskt aktiva delen av ekonomin i landet presterar bra eller dåligt, det vill säga vilken konkurrenskraft landet har⁴¹.

Likaså är det vid internationella jämförelser av ekonomisk utveckling viktigt att relatera till relevanta jämförelseobjekt. Att Kina och Indien har en avsevärt högre tillväxt än Sverige är inte ett problem, det är en naturlig följd av det faktum att fattiga länder som lyckas skapa förutsättningar för tillväxt initialt växer snabbt. Vidare är det till gagn för den globala tillväxtutvecklingen att låginkomstländerna växer ikapp traditionella industrinationer – det skapar ett större globalt välstånd, vilket förutom rent humanitära fördelar, ökar affärsmöjligheter för svenska företag och högre tillväxt även i Sverige⁴².

ITPS har med utgångspunkt i regeringens målsättning att stärka den svenska konkurrenskraften utvecklat ett mått där konkurrenskraften kan mätas och förstås på ett entydigt sätt. Bakgrunden är att trots att nationell konkurrenskraft ofta används i den ekonomisk politiska debatten saknar begreppet ett tydligt vetenskapligt innehåll och mätbarhet. ITPS mått fokuserar på målet för konkurrenskraften, det vill säga en hög och

³⁹ BNP i sin tur kan redovisas antingen från produktions- eller förbrukningssidan av ekonomin. För en översiktlig diskussion av skillnader mellan dessa två se ITPS A2007:002, sidan 49-50.

⁴⁰ Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Luxemborg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Sverige, Storbritannien, Tyskland och Österrike.

⁴¹ ITPS A2007:002

⁴² Se till exempel ITPS rapport "Svenskt näringsliv i en globaliserad värld" (A2007:004).

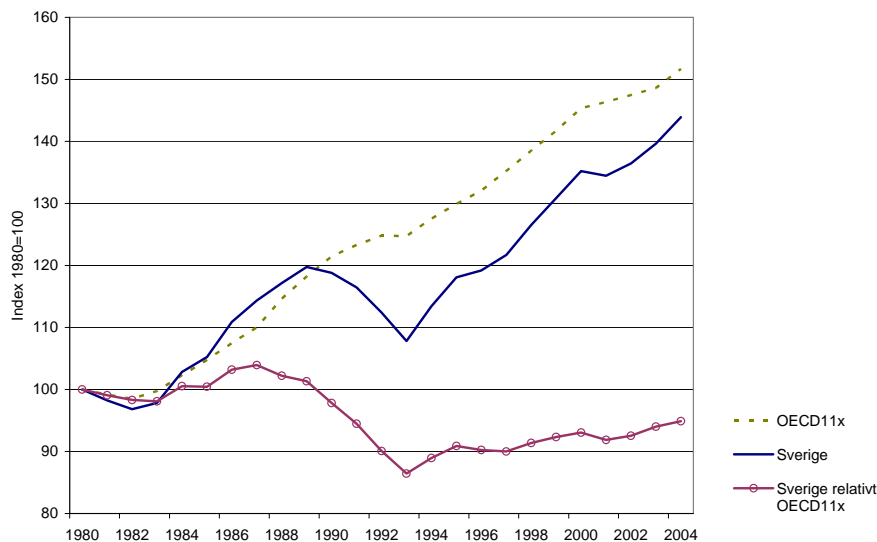
stigande tillgång till olika former av nyttigheter. ITPS konkurrenskraftsmått erbjuder ingen ökad förståelse avseende konkurrenskraften innehåll, det som de facto skapar konkurrenskraft.

ITPS konkurrenskraftsmått definieras som: förändring av real BNI⁴³ för befolkningen i arbetsför ålder (16-64) jämfört med motsvarande förändring för en grupp av relevanta konkurrentländer (OECD 11⁴⁴), i praktiken våra största handelspartners⁴⁵. Stiger värdet för Sverige snabbare än jämförelsegruppen förstärks svensk konkurrenskraft.

Även enligt detta mått går det bra för Sverige just nu. De senaste åren har konkurrenskraften stärkts i förhållande till konkurrentländerna. Den positiva utvecklingen har pågått sedan mitten av 1990-talet och är en tydlig återhämtning från Sveriges stora relativa fall i konkurrenskraft under 1990-talskrisen.

Det kan vidare konstateras att det gap som uppstod i real BNI per capita (15-64) ännu inte har slutits, trots Sveriges relativa goda utveckling sedan 1993.

Figur 1-9 Sveriges konkurrenskraft 1980-2005.

Källa: ITPS

Grunden till Sveriges stora problem under 1990-talet hade dock byggts upp under lång tid. Ända sedan 1970-talet var tillväxten i Sverige långsammare än de flesta andra industriländer. År 1970 hade Sverige en av världens högsta inkomster per capita (22 procent över genomsnittet för OECD-länderna) efter ett sekel av ovanligt hög och stabil tillväxt. Under de följande 30 åren, och framförallt under 1990-talskrisen, tappade Sverige sin tätt position i den så kallade "välståndsligan".

⁴³ Då inkomstbegreppet real BNI deflateras med slutlig förbrukning innebär det att förändringar i Terms of Trade slår igenom, vilket ger en mer korrekt bild av inkomstutvecklingen jämfört med om en fast prisberäknad BNP använts.

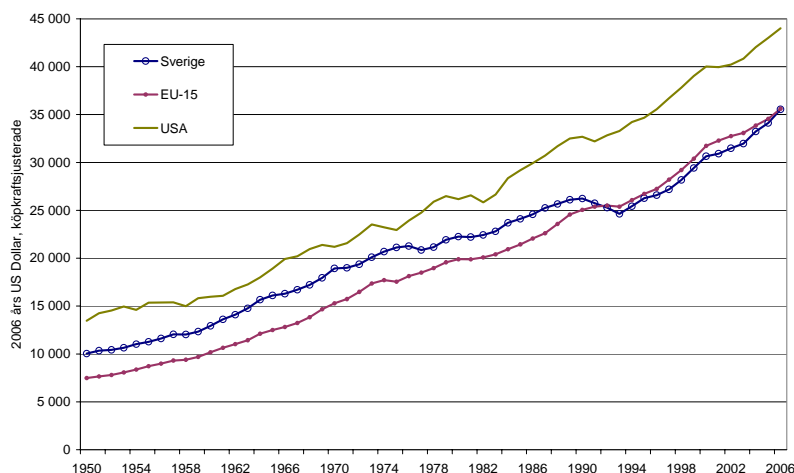
⁴⁴ I OECD11x ingår Belgien, Finland, Frankrike, Italien, Nederländerna, Tyskland, Österrike, Storbritannien, Japan, Kanada och USA.

⁴⁵ För en diskussion om urval samt andra detaljer kring ITPS konkurrenskraftsmått, se ITPS Rapport A2007:002.

Även i övriga Europa och i USA var perioden turbulent, men Sverige var ett av de länder där situationen försämrades mest påtagligt. Figuren nedan visar utvecklingen av BNP per capita i köpkraftsjusterade termer för Sverige, EU-15 och USA, det vill säga utvecklingen av välståndet i respektive ekonomi. Det stora relativa raset för Sveriges del under 1990-talet syns tydligt⁴⁶. Tillväxten i real BNI för OECD11 var under perioden 1980–2004 i genomsnitt ca 2,5 procent och för Sverige cirka två procent per år, det vill säga en skillnad på en halv procentenhet per år. Det är i detta sammanhang ett stort gap. Den arbetsföra befolkningen inom OECD11 har dock ökat med 0,8 procent per år, medan den i Sverige endast har ökat med 0,4 procent per år. Det innebär att Sverige i förhållande till OECD11, allt annat lika, under perioden bör ha haft en tillväxt som var cirka 0,4 procentenheter lägre per år⁴⁷. Enbart förändringen i demografin skulle alltså räcka som förklaring till att Sverige har halkat efter i den så kallade välfärdsligan, utan att svensk ekonomi för den skull har förlorat i konkurrenskraft⁴⁸.

Intressant är också det faktum att ITPS konkurrenskraftsmått redan 1987 vänder nedåt och indikerar att Sverige höll på att förlora i konkurrenskraft, trots en god BNP-tillväxt.

Figur 1-10 BNP per capita för EU15, USA och Sverige, i fasta priser

Källa: GGDC Total Economy Database

Anm. Tyskland är endast med i EU15 från 1989

Efter 1995 vände trenden för Sveriges del och utvecklingen tog återigen fart. De obalanser som Sverige byggt upp gentemot omvärlden sedan början av 1970-talet utlöste under 1990-talskrisen ett kraftigt omvandlingstryck som resulterade i en omställning av den makroekonomiska politiken. EU-medlemskapet, den rörliga växelkursen såväl som en

⁴⁶ ITPS mått visar på en försämrad konkurrenskraft för Sverige redan 1987, det vill säga flera år före den verkliga kraschen.

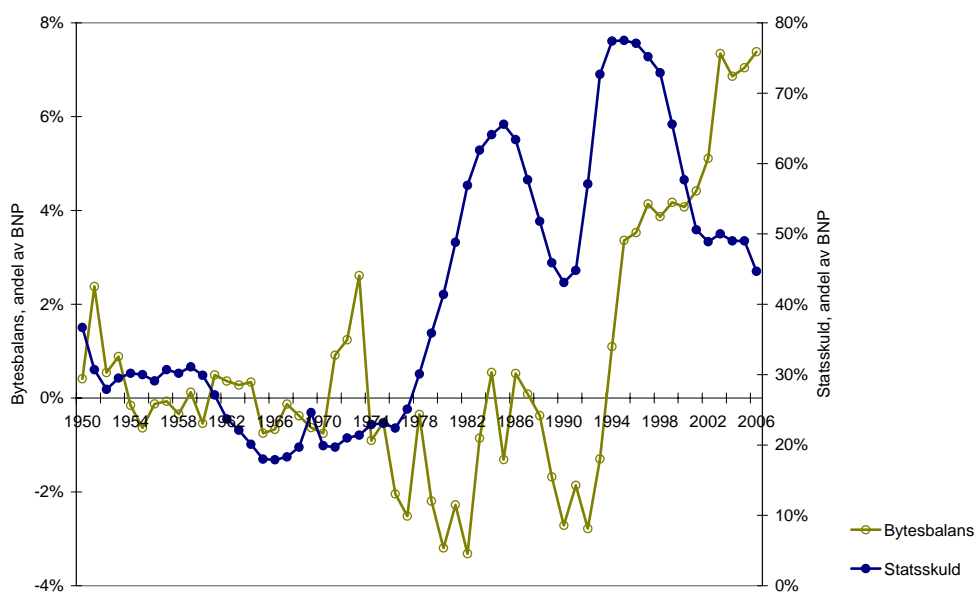
⁴⁷ Detta gäller givet antagandet att kapitalintensiteten och totalfaktorproduktiviteten hålls konstant för OECD11 och Sverige.

⁴⁸ Ett lands demografiska situation påverkar också i hög grad per capita inkomsten i landet. Det bör dock inte påverka värderingen av konkurrenskraften i den grupp som kan förmodas arbeta, dvs. de i arbetsför ålder.

oberoende riksbank är några av de viktigaste förändringarna som kom till stånd under denna period. Många ekonomer⁴⁹ menar att de förändringar som genomfördes skapade en mer gynnsam situation för realkapital- och humankapitalbildning, vilket skapade förutsättningar för ökad produktivitet och tillväxt. Sveriges förlorade konkurrenskraft bottnar dock i den massarbetslöshet som också var ett direkt resultat av händelserna under 1990-talets början, och som fortfarande inte är helt återställd.

Under det senaste decenniet har Sverige, vilket visas i figur 1-10 ovan, stärkt sin konkurrenskraft gentemot de viktigaste konkurrentländerna. Tillväxttakten har varit högre än i de flesta andra industriländer, inklusive USA. Bytesbalansen är sedan 1993 positiv och har även haft en ökande trend.⁵⁰ Statsskuden som byggdes upp gradvis under 1970- och 1980-talen har också minskat och uppgår idag till cirka 45 procent av BNP, vilket nästan är en halvering jämfört med rekordåren i slutet på 1990-talet.

Figur 1-11 Bytesbalans och statsskuld som andel av BNP, 1950-2006, löpande priser.

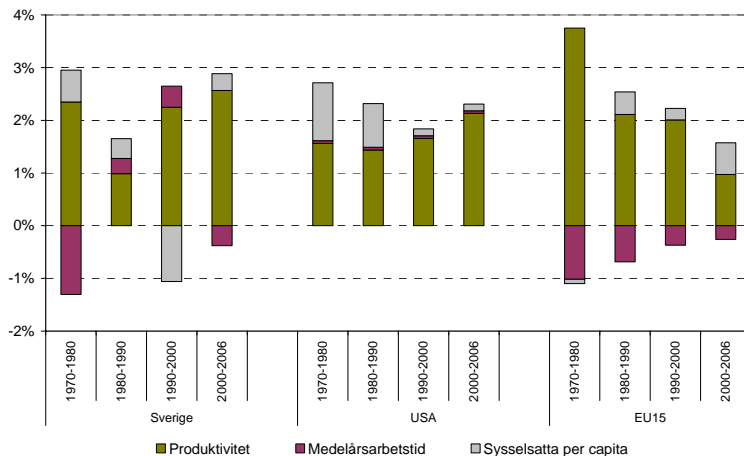
Källa: Riksbanken och Riksgäldskontoret

Ökad produktivitet är den enskilt viktigaste faktorn bakom denna positiva utveckling. Detta framgår tydligt av figuren nedan där BNP per capita dekomponerats för att visa bidraget från produktivitet och sysselsättning till den totala tillväxten mellan 1970 och 2006. Sysselsättningen består av två delar, dels medelårsarbetstiden och dels andelen sysselsätta per capita. Högre medelårsarbetstid och en högre sysselsättningsandel ger en ökad total arbetsinsats, vilket ger en högre tillväxt, och vice versa.

⁴⁹ Se till exempel Schön (2003) och Eklund (2004)

⁵⁰ Ett för stort bytesbalansöverskott kan på sikt innebära problem, den diskussionen tas emellertid inte upp här

Figur 1-12 Dekomponering av BNP per capita för Sverige, USA och EU15 1970-2006.

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.gdc.net>

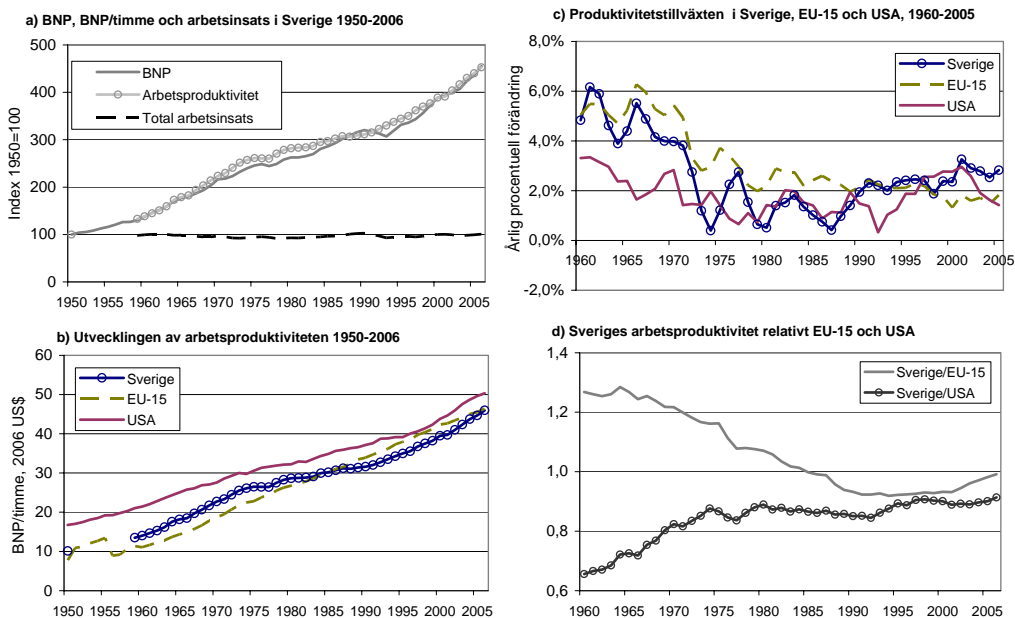
I Sverige, såväl som i övriga Europa och i USA har under hela perioden produktiviteten utgjort den största delen av tillväxten, ett mönster som i Sverige och USA förstärkts ytterligare efter år 2000. I gruppen EU-15 däremot har produktivitetens bidrag till tillväxten minskat över tid. Samtidigt har en ökad sysselsättningsgrad här fått allt större betydelse.

I följande avsnitt beskrivs mer detaljerat utvecklingen av både produktiviteten och sysselsättningen i Sverige jämfört med USA och EU-15.

1.2.2 Produktivitetsutvecklingen

Den totala produktionen i Sverige har ökat stadigt sedan 1950, med undantag för tillfälliga nedgångar under 1970- och 1990-talen. Samtidigt har arbetsinsatsen, det vill säga det totala antalet arbetade timmar, varit i stort sett oförändrat under perioden. Den ekonomiska tillväxten under det halvsekel som passerat sedan andra världskriget förklaras således inte av att vi arbetar mer utan att vi arbetar smartare. Som figuren nedan visar har också utvecklingen av bruttonationalprodukten tätt följt utvecklingen av arbetsproduktiviteten.

Figur 1-13 Produktivitetens utveckling i Sverige, EU-15 och USA 1950-2006

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.ggd.net>

Korrelationen mellan tillväxt och produktivitetens utveckling är inte unik för den svenska ekonomin, tvärtom gäller sambandet för hela den globala ekonomin⁵¹. För att förstå skillnader i tillväxt mellan Sverige och andra länder är det således fundamentalt att titta på skillnader i produktivitetstillväxten.

Som konstaterades ovan har Sveriges BNP-tillväxt varit hög jämfört med övriga Västeuropa och USA under det senaste decenniet, särskilt efter år 2000. Sedan början på 1990-talet har produktiviteten i den svenska ekonomin ökat med över två procent per år, vilket är snabbare än vad som varit fallet i de flesta andra industriländer. Både i förhållande till USA och till gruppen EU-15 har Sverige vunnit mark.

Under i stort sett hela 1960-, 1970- och 1980-talen var däremot Sveriges produktivitetstillväxt lägre än den i EU-15, vilket till stor del förklarar varför Sverige förlorade sin tätt position i välståndsligan under dessa år. Återhämtningen inleddes redan i början av 1990-talet då produktiviteten steg i Sverige, till en början dock på grund av en kraftig nedgång i antalet arbetade timmar. Idag har gapet slutits gentemot många av länderna i Västeuropa.

Fortfarande har dock USA och flera av länderna i EU-aggregatet en högre BNP per timme än Sverige, som ligger på tionde plats på listan över världens mest produktiva ekonomier. Ligan toppades år 2006 av Luxemburg, följt av Norge och Belgien. USA återfinns först på plats nummer sju. Bilden att Europa skulle ligga efter USA i fråga om produktivitet är alltså endast delvis riktig. BNP per capita är dock fortfarande högre i USA än i de flesta Västeuropeiska länder, men detta beror till stor del på att medelårsarbetstiden också är

⁵¹ Se till exempel Maddison (2001).

högre. Detta diskuteras mer utförligt i avsnitt 1.2.3 nedan samt i ITPS rapport "Sveriges konkurrenskraft – Att mäta och förstå nationell konkurrenskraft"⁵².

Sverige har dock en del att hämta in vad gäller arbetsproduktiviteten. Det innebär att den svenska ekonomin har potential att växa ännu snabbare i förhållande till omvärlden framöver givet att produktivitetstillväxten fortsätter på den positiva bana som karakteriserat de gångna åren.

Tabell 1-3 Topplista, BNP per arbetad timme år 2006 i US dollar, fasta priser

Ranking		
1	Luxemburg	65,1
2	Norge	62,5
3	Belgien	53,1
4	Frankrike	53,1
5	Irland	53
6	Nederländerna	51,4
7	USA	50,3
8	Österrike	50,2
9	Tyskland	46,4
10	Sverige	46,0

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.ggdc.net>

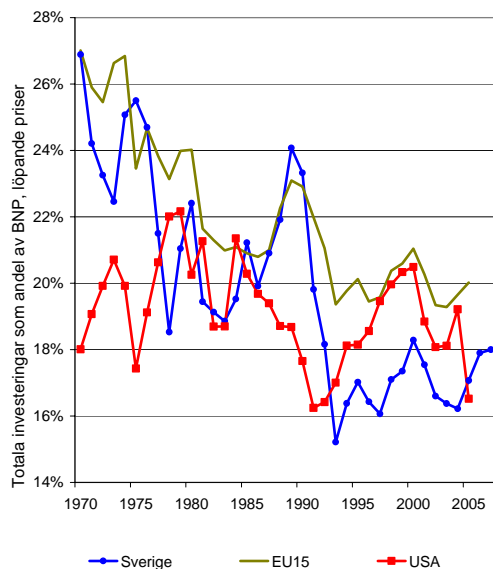
Produktivitetsutvecklingen är alltså nära knuten till tillväxten i Sveriges ekonomi. Om Sverige ska fortsätta utvecklas i samma takt som, eller snabbare än, länder i vår omgivning krävs därför att produktiviteten fortsätter att stiga i paritet med utvecklingen i dessa. De två faktorer som i huvudsak påverkar arbetsproduktiviteten är tillgången till real- och humankapital i ekonomin, vilket diskuteras här nedan, samt fördelningen av resurser mellan mer eller mindre produktiva sektorer, vilket diskuteras i kapitel 2.

Investeringar

Investeringar är inköp av fysiskt realkapital och är en central faktor för framtida produktion och tillväxt. Fysiskt kapital slits och måste ersättas med nytt. En viss andel investeringar är därmed nödvändiga för att kapitalintensiteten i landet ska vara konstant med hänsyn tagen till befolkningsstillväxt och depreciering av tidigare investeringar. En stor andel investeringar är i sig självt emellertid inget givet framgångsrecept och andelen investeringar som är optimal för ett land beror på flera faktorer såsom demografi och branschstruktur och skiljer sig således åt både över tid och mellan länder.

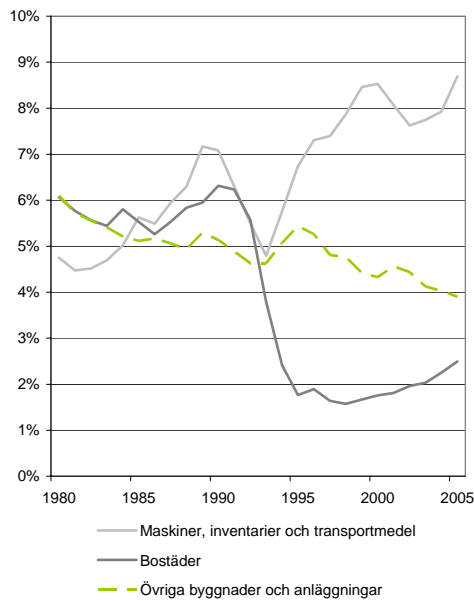
⁵² ITPS A2007:002

Figur 1-14 Investeringar som andel av BNP för EU-15, USA och Sverige. 1970-2006, löpande priser.

Källa: FN

Figur 1-15 Fasta bruttoinvesteringar i Maskiner, inventarier och transportmedel, bostäder samt övriga byggnader och anläggningar som andel av BNP i Sverige 1980-2005, löpande priser.

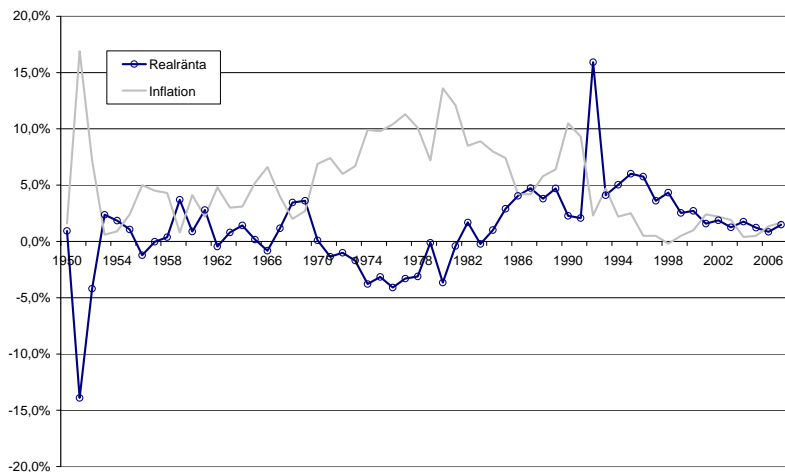
Källa: SCB, Nationalräkenskaperna.

Anm. Efter 1993 mäts investeringar i maskiner och är därför transportmedel adderat efter 1993 för att tidsserien ska bli jämförbar

Under de senaste två åren har investeringarna ökat kraftigt i Sverige, de fasta bruttoinvesteringarna med omkring sju procent per år i genomsnitt 2004-2006. Samtliga delar av de totala investeringarna har utvecklats starkt, såväl investeringar i maskiner, byggnader och anläggningar som bostäder. Ett högt kapacitetsutnyttjande kombinerat med en stadig tillväxt i efterfrågan, både inhemsk och utländsk, talar för att behovet av investeringar kommer att vara fortsatt högt även framöver, relativt låga räntor och hög lönsamhet i näringslivet likaså⁵³. I takt med att konjunkturen övergår en mer mogen fas kan dock tillväxttakten i investeringarna förväntas avta något.

⁵³ Konjunkturinstitutet (2007).

Figur 1-16 Realränta och Inflation, 1950-2005

Källa: Riksbanken och SCB

Anm. Realräntan är beräknad genom diskonto (1950-1987), marginalränta (1987-1994) och reporänta (1994-Q2,2007) minus inflation.

Den låga nominella räntan har gjort att även realräntan sedan mitten på 1990-talet sjunkit från drygt 5 procent till dagens 1,5 procent (andra kvartalet 2007). Den låga realränta innebär att efterfrågan på investeringar (såväl som konsumtion) har ökat, samtidigt som sparandet i ekonomin avtagit⁵⁴. Nuvarande prognoser pekar på att den nominella räntan kommer att stiga framöver, vilket skulle kunna verka i motsatt riktning, det vill säga göra sparande mer attraktivt. Detta förutsätter dock att inflationen inte stiger i motsvarande omfattning.

Ökade investeringar på senare år innebär en återhämtning från den svacka som uppstod under 1990-talet, inte bara i Sverige utan även i USA och övriga Europa. Nedgången var dock särskilt stor i Sverige, vilket framgår i figuren ovan, och investeringskvoten sjönk mellan 1989 och 1993 med över 30 procent, från 24 procent till under 16 procent av BNP. Till stor del utgjordes detta dock av minskade investeringar i bostäder till följd av oroligheterna på räntemarknaderna under 90-talskrisen. Under senare år har efterfrågan på bostäder ökat kraftigt, vilket gjort att bostadsinvesteringarna vuxit snabbt och tagit igen en del av nedgången. Fortfarande är trots detta de totala investeringarnas andel av BNP lägre i Sverige än i både USA och EU-15⁵⁵.

Jämfört med de massiva investeringarna i industrianläggningar och infrastruktur under 1950- och 1960-talen är investeringskvoten idag låg. Efter 1970 har en stadig nedgång pågått, särskilt i Europa men i viss mån även i USA (se figur 1-15). Sett ur ett längre historiskt perspektiv är dagens nivåer dock inte exceptionellt låga, det är snarare perioden av kraftig industriell expansion efter andra världskriget som utgör undantaget.

En förklaring till denna utdragna nedgång är den omfattande strukturomvandlingen som pågått under perioden. Tjänstesektorn har gradvis ökat sin andel av både sysselsättning och

⁵⁴ SCB, *Finansräkenskaperna*

⁵⁵ I ITPS rapport "Investeringar, FoU och tillväxt" (A2006:003) finns en mer utförlig diskussion av utvecklingen av Sveriges investeringar.

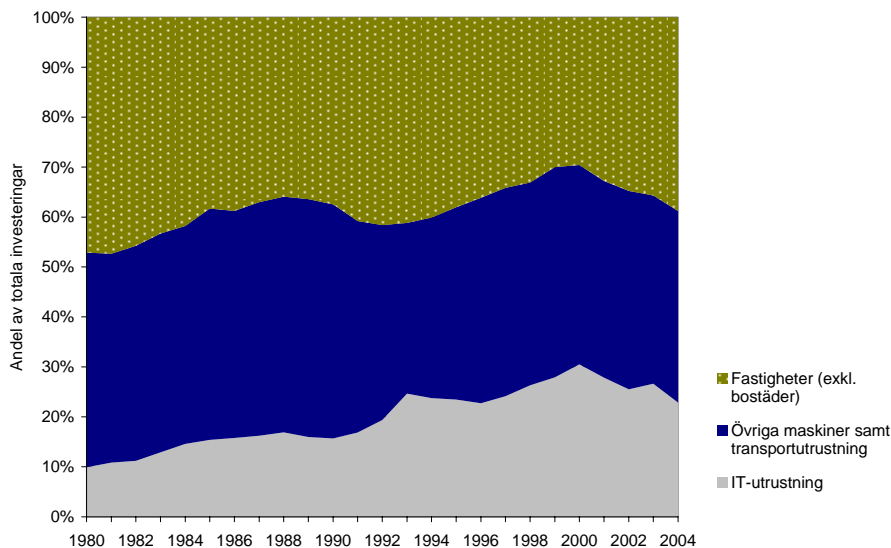
förädlingsvärde, vilket gjort att behovet av investeringar i maskiner och inventarier, vilka huvudsakligen sker inom tillverkningsindustrin, avtagit.

Nedgång av investeringskvoten efter 1970 har skett parallellt med en markant tillväxt i arbetsproduktiviteten, vilket är kontraintuitivt i den meningen att ökade investeringar traditionell antas leda till förbättrad produktivitet. Med bättre maskiner bör samma arbetsinsats kunna generera en högre produktion. Vad diskussionen ovan visar är att detta inte alltid är fallet. Sverige har till exempel en högre produktivitet i näringslivet, samtidigt som investeringskvoten är lägre än många jämförbara länders.

En förklaring till detta är att det skett betydande strukturförändringar gällande näringslivets "investeringsmix", det vill säga vilka typer av investeringar som görs. Ökad produktivitet kan uppnås antingen genom att kapitalintensiteten⁵⁶ ökar, eller genom att det tillgängliga kapitalet används smartare, vilket ger en ökad totalfaktorproduktivitet (TFP).

Under 1960- och 1970-talen drevs tillväxten av att kapitalintensiteten ökade, så kallad kapitalfördjupning [*capital deepning*]. Därefter har fokus skiftat från ökad *kvantitet* av kapital till ökad *kvalitet*. Betydelsen av IT-kapital är här central. Sverige har, liksom USA⁵⁷, i större utsträckning än många andra länder i Europa valt att lägga en större andel av de totala investeringarna på IT-kapital. Tillsammans med en hög kunskapsnivå som möjliggjorde en relativt snabb "absorbering" av den nya tekniken resulterat också detta i en högre tillväxt⁵⁸. I figuren ovan syns tydligt hur IT-investeringarna ökat i betydelse under de senaste 25 åren.

Figur 1-17 IT-investeringarnas andel av de totala investeringarna i Sverige, 1980-2004

Källa: Timmer, Ypma och van Ark (2003), uppdaterad i juni 2005 (Groningen Growth and Development Centre, Total Economy Growth Accounting Database)

⁵⁶ Mängden kapital per enhet arbetskraft.

⁵⁷ Van Ark (2005)

⁵⁸ Sambandet mellan IT-kapital och produktivitet diskuteras utförligt i van Ark, B. (2005). van Ark skiljer på olika typer av IT-investeringar, mellan vilka effekten på produktiviteten varierar avsevärt. För det svenska perspektivet hänvisas till kapitel 15 i Bilaga 1-2 till LU 03/04.

1.2.3 Arbetade timmar

Den långsiktiga såväl som den kortsiktiga tillväxten är i hög grad beroende av den totala arbetsinsatsen. Genom att arbeta fler timmar möjliggörs (inom vissa gränser⁵⁹) en högre produktion och därmed en högre konsumtion och materiell välfärd. En ökad arbetsinsats kan komma till stånd både genom att medelårsarbetstiden (det vill säga det genomsnittliga antalet arbetade timmar per sysselsatt) höjs och genom att andelen av befolkningen som är sysselsatt växer.

Några faktorer är avgörande för utbudet av arbetskraft i ett land. Befolkningens storlek är den grundläggande förutsättningen för hur många som kan arbeta. Därefter bestäms själva arbetskraftens storlek av hur den demografiska fördelningen ser ut, eller mer precist av hur många som tillhör den yrkesverksamma åldersgruppen 16-64. Många äldre och många yngre gör att arbetskraften minskar. Efter detta fördelas arbetskraften i sysselsatta och arbetslösa. Här spelar ekonomiska faktorer som konjunktorens svängningar och incitament till arbete en avgörande roll. Slutligen bestäms det faktiska antalet arbetade timmar av huruvida de sysselsatta är i arbete eller frånvarande, på grund av sjukdom, semester, tjänstledighet eller andra skäl.

Arbetskraften har ökat markant sedan början av 2005, till stor del tack vare att antalet som söker sig till arbetsmarkanden ökade starkt. Både studerande, sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och långvarigt sjukskrivna bidrog till denna ökning. Även under 2007 och 2008 bedöms arbetskraften att växa, med 71 000 respektive 35 000 personer.

Även antalet sysselsatta har ökat i Sverige på senare år. Under 2006 var sysselsättningsökningen den största på fem år, med omkring 83 000 personer. Särskilt inom bygg- och tjänstebranscherna samt i den kommunala verksamheten ökade antalet sysselsatta. En stor del av denna uppgång bestod dock av tidsbegränsade anställningar, vilket är vanligt i inledningen av en konjunkturuppgång. Den fortsatt höga efterfrågan på arbetskraft medför dock möjligheter för många personer att gå upp i arbetstid.

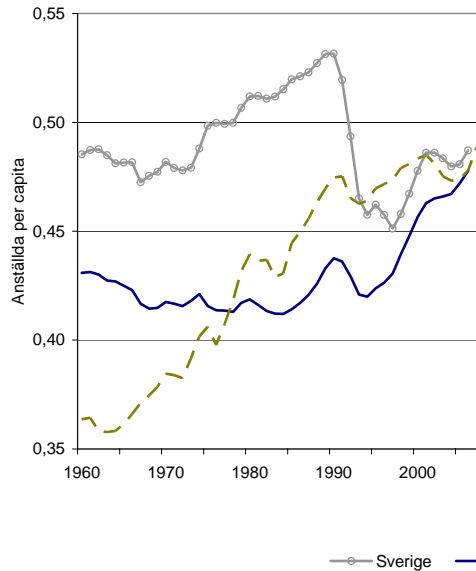
På lite längre sikt har andelen sysselsatta gradvis ökat i flertalet länder. Sverige sticker ut i det avseendet då vi har i stort sett samma antal sysselsatta i förhållande till befolkningen som 1960. Efter en kraftigt ökad sysselsättning under 1970- och 1980-talen föll andelen sysselsatta under 1990-talet, från 53 procent, vilket var bland de högsta i världen, till 45 procent på knappt tio år. Även i övriga Europa och i USA skedde en nedgång under dessa år, men långt ifrån lika omfattande som i Sverige.

Medelårsarbetstiden har i Sverige varit oförändrad under en följd av år, vilket också var fallet under 2006. Minskad sjukfrånvaro, slopandet av friåret och att flera går från deltidstills till heltidsanställningar driver upp arbetstiden medan ett fortsatt tillflöde av personer med mycket låg arbetstid minskar den.

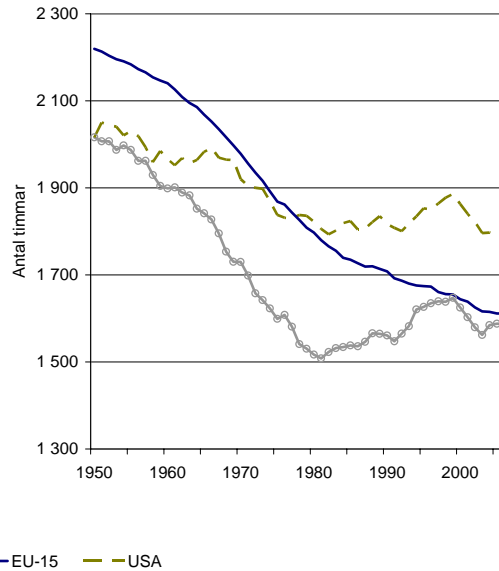
Även när det gäller arbetstiden avviker Sverige från utvecklingen i de flesta andra länder. I både USA och Europa minskade arbetstiden markant under 1960- och 1970-talen. Sverige var ett av de länder där utvecklingen gick snabbast. Efter 1980 planade kurvan ut i USA medan den fortsatte nedåt i Europa, och har fortsatt nedåt även därefter. I Sverige däremot vände kurvan uppåt, det vill säga arbetstiden började öka igen, vilket Sverige är ensamt om i OECD. Över lag är medelårsarbetstiden idag högre i USA än i både Sverige och resten av EU-15.

⁵⁹ *Marginalproduktionen antas gå mot noll.*

Figur 1-18 Antal anställda per capita i Sverige, EU15 och USA 1960-2006.

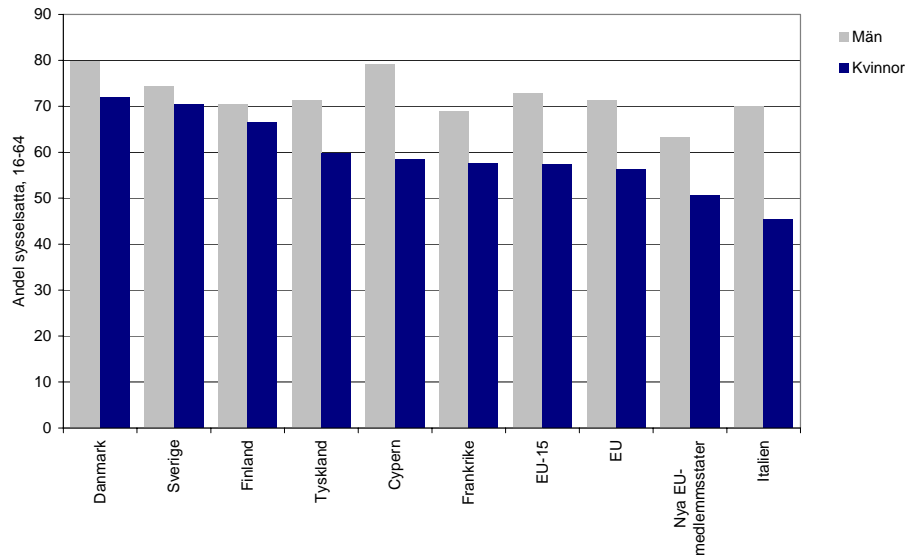
Figur 1-19 Arbetade timmar per anställd i Sverige, EU15 och USA. 1960-2006.

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.ggdc.net>

En viktig förklaring till skillnader i sysselsättningsandel mellan länder är variationen i förvärvsfrekvensen bland kvinnor. Sverige är ett av de länder som har den högsta andelen kvinnor i arbete (70,4 procent år 2005) och den minsta skillnaden mellan mäns och kvinnors förvärvsfrekvens (fyra procentenheter). De länder som har en låg total sysselsättningsandel har också generellt en låg förvärvsfrekvens bland kvinnor.

Figur 1-20 Förvärvsfrekvens i åldrarna 15-64 för män respektive kvinnor, 2005

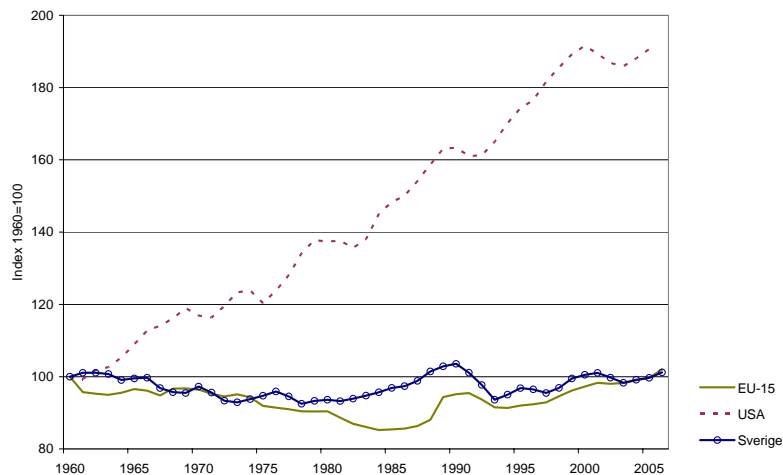

Källa: Eurostat

Det totala antalet arbetade timmar i det svenska näringslivet har ökat avsevärt under senare år. 2006 var uppgången drygt två procent jämfört med året innan⁶⁰. Särskilt stark var utvecklingen i byggbranschen och i vissa tjänstebranscher medan industrin som helhet gick tillbaka något sett över hela året, trots en upphämtning mot slutet⁶¹. Då medelårsarbetstiden är i det närmaste konstant ökar antalet arbetade timmar i samma takt som sysselsättningsandelen i ekonomin.

Sett ur ett historiskt perspektiv framgår från figuren nedan att Sverige och EU-15 haft en likartad och stabil utveckling av arbetade timmar medan USA avviker genom att kraftigt ha ökat den totala arbetsinsatsen de senaste 40 åren.

Figur 1-21 Totalt antal arbetade timmar, index 1960=100.

Källa: Groningen Growth and Development Centre and the Conference Board, Total Economy Database, January 2007, <http://www.ggdc.net>

1.2.4 Löneutvecklingen och företagens lönsamhet

Den kraftiga ekonomiska tillväxten i Sverige under senare år har skapat en ökad efterfrågan på arbetskraft, vilket pressat upp sysselsättningen avsevärt. Den öppna arbetslösheten har också sjunkit, från 5,9 procent år 2005 till 5,4 procent förra året och detta trots att storleken på arbetskraften ökat under samma period.

Hittills har löneökningarna under konjunkturuppgången, sedan 2003 varit måttliga, vilket beror på den höga arbetslösheten initialt. Utbudet av arbetskraft har varit stort i förhållande till efterfrågan vilket hållit löneökningarna nere. Kraftiga produktivetsökningar har också medfört att enhetsarbetskostnaden (det vill säga arbetskostnaden per producerad enhet) fallit de senaste fem åren. Framöver förväntas dock sysselsättningen att öka samtidigt som produktivitetstillväxten avtar något. Enhetsarbetskostnaden väntas öka med nästan tre procent under 2007 och 2008⁶². Resultatet av 2007 års lönerörelse, med över lag relativt kraftiga löneökningar, kommer också driva på denna utveckling.

På lång sikt är detta inte förenligt med Riksbankens mål om två procents inflation, men det låga kostnadsläget under de närmast föregående åren gör att effekten av den ökade

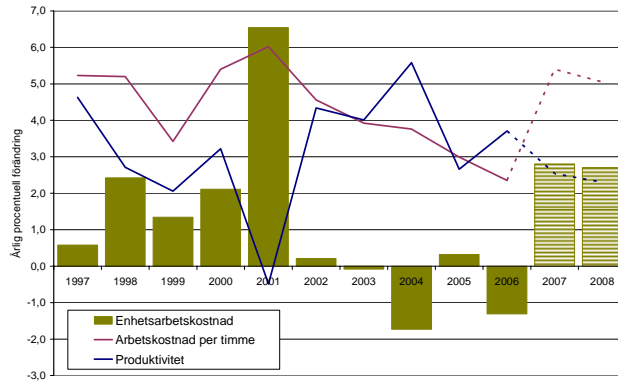
⁶⁰ Konjunkturinstitutet (2007).

⁶¹ Utvecklingen på sektorsnivå diskuteras mer utförligt i kapitel 2.

⁶² Konjunkturinstitutet (2007).

enhetsarbetskostnaden inte kommer att få annat än marginellt genomslag på inflationen förrän efter 2008.

Figur 1-22 Enhetsarbetskostnad i näringslivet, årlig procentuell förändring (säsongrensade data)

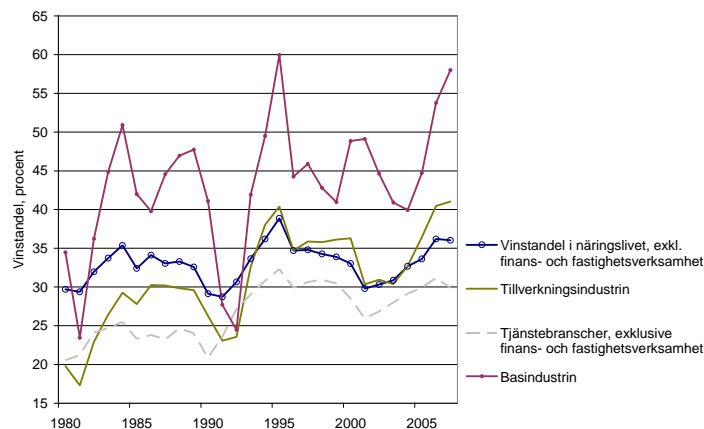

Källa: Konjunkturinstitutet, Konjunkturläget mars 2007

En mer direkt effekt av den förväntade ökningen av enhetsarbetskostnaden är den på näringslivets lönsamhet. Under 2005 och 2006 steg vinstandelen kraftigt, delvis tack vare minskade enhetsarbetskostnader. Också ökade produktpriser och den tillfälliga pensionspremierabatten spelade dock en stor roll⁶³. När enhetsarbetskostnaden nu väntas stiga, samtidigt som produktivitetstillväxten avtar drabbar det direkt företagens vinstandelar.

Lönsamheten i näringslivet ökade under 2006 och vinstandelen, exklusive finans- och fastighetsverksamhet, ligger över genomsnittet för de senaste 25 åren. Stigande råvarupriser har gynnat den för Sveriges ekonomi viktiga basindustrin, vilket dragit upp genomsnittet för hela tillverkningsindustrin, medan tjänstesektorn haft en mer blygsam utveckling. I kapitel 2 diskuteras detta mer utförligt.

Figur 1-23 Vinstandelen^(a) i näringslivet i Sverige, 1980-2005

Källa: SCB och Konjunkturinstitutet

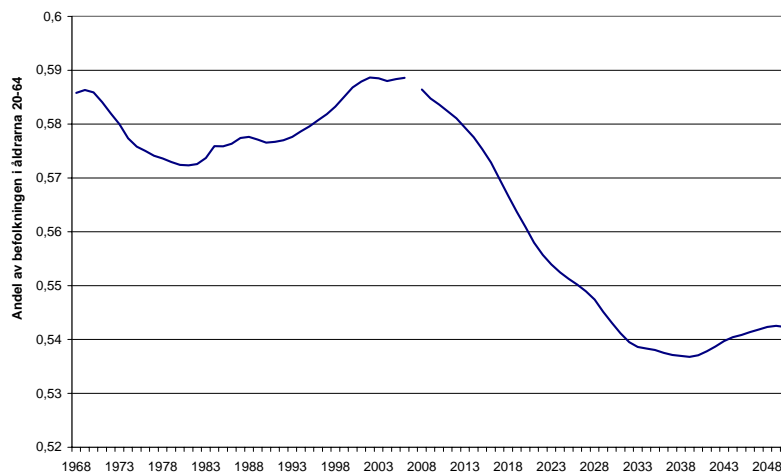
(a) Vinstandelen har beräknats genom att dividera bruttoöverskottet med förädlingsvärdet till faktorpris.

⁶³ Konjunkturinstitutet (2007).

Arbetskraften krymper i framtiden

En av utmaningarna framöver är det faktum att andelen äldre i befolkningen ökar, inte bara i Sverige utan i de flesta traditionella industriländer. I figur 1-25 redovisas befolkningsprognosen från SCB för andelen i åldern 20-64 år av totalbefolkningen. År 2005 var nästan 59 procent av totalbefolkningen i åldern 20-64. Enligt befolkningsprognosen kan motsvarande andel år 2036 komma uppgå till endast 53,6 procent.

Figur 1-24 Andel i åldern 20-64 i Sverige av den totala befolkningen, 1968-2050

Källa: SCB, Befolkningsprognosen.

Prognosen reser ett flertal frågor, varav den mest centrala i detta sammanhang är hur befolkningsutvecklingen kommer att påverka antalet arbetade timmar i den svenska ekonomin. Givet att medelårsarbetstiden hålls konstant är det otvetydigt så att arbetsinsatsen kommer att minska över tid och försörjningsbördan för de sysselsatta att öka.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang kan man dra slutsatsen att möjligheten för att antalet arbetade timmar i Sverige och/eller att sysselsatta per capita ska öka, är ganska liten. Med hänsyn tagen även till dekomponeringen av BNP-tillväxten i figur 7-12 där produktiviteten från 1970-talet och framåt framträder som den drivande faktorn är det logiskt att anta att det är denna som även i framtiden kommer att driva tillväxten i Sverige. På grund av den demografiska utvecklingen kommer behovet av att arbeta smartare, istället för mer, bli än viktigare i framtiden.

En faktor att beakta i detta sammanhang är den branschförskjutning som pågår, från varuproduktion och konsumtion till tjänsteproduktion och konsumtion⁶⁴. De branscher som kan antas växa snabbast framöver finns i den arbetsintensiva tjänstesektorn, särskilt gäller det vård utbildning och andra "välfärdstjänster". Här är möjligheterna för produktivitetstillväxten lägre än i till exempel tillverkningsindustrin, vilket kan innebära ett hinder för den totala produktivitetstillväxten i ekonomin i framtiden⁶⁵.

⁶⁴ Mellan 1980 och 2002 ökade hushållens konsumtion av tjänster från 15 till 28 procent av den totala konsumtionen (Bilaga 1-2 till LU 03/04).

⁶⁵ Bilaga 1-2 till LU 03/04

2 Sektorsutvecklingen

I Sveriges näringsliv, likt för många andra länder med en hög inkomstnivå, har den dominerande förändringen under de sista 35 åren varit strukturomvandling från varuproduktion till tjänsteproduktion, men även inom både varu- och tjänsteproduktionen har det skett en förändring under tidsperioden.

Näringslivets branschstruktur utvecklas av efterfrågan på varor och tjänster samt, på lång sikt, i huvudsak av teknisk utveckling. Ett exempel är jordbruket som i ett historiskt perspektiv fått avsevärt bättre teknik, vilket resulterat i att resurser frigjorts för att producera andra mer avancerade produkter.

På kort sikt styr efterfrågan till stor del branschstrukturens utveckling. Ökad efterfrågan på en vara eller tjänst leder till högre priser och ökad lönsamhet i produktionen, vilket i sin tur leder till en omfördelning av resursen från branscher med lägre efterfrågan och priser.

Om alla länder hade samma förutsättningar i form av inkomstnivå, befolkningssammansättning, naturresurser och efterfrågestruktur så skulle alla länder ha en likvärdig sammansättning av näringslivet och en låg utrikeshandel. Detta är inte fallet utan skillnader i ovanstående faktorer ger länder komparativa fördelar i olika områden, som resulterar i divergerande branschstruktur och utrikeshandel.

I det här kapitlet beskrivs utvecklingen i den svenska ekonomins olika sektorer. Liksom i föregående kapitel byggs resonemanget upp kring tillväxtens huvudsakliga bestämningsfaktorer: produktiviteten och antalet arbetade timmar. För att ge en bild av tillståndet i de respektive sektorerna inleds dock kapitlet med en översiktlig beskrivning av olika sektors betydelse i termer av förädlings- och exportvärde i avsnitt 2.1. I avsnitt 2.2 beskrivs de olika sektorernas betydelse för nettoexporten.

Därefter, i avsnitt 2.3 diskuteras produktivitetsutvecklingen och dess bestämningsfaktorer, genom att branschernas bidrag till den totala produktivitetsutvecklingen beräknas och delas in i olika orsaker. I avsnitt 2.4 beskrivs sysselsättningen i olika sektorer och hur denna har utvecklats över tid. Slutligen behandlas separat, i avsnitt 2.5, den svenska basindustrin och dess delbranscher. Genomgående jämförs utvecklingen i Sverige med den i relevanta konkurrentländer för att visa hur tillståndet i den svenska ekonomin står sig i förhållande till dessa.

2.1 Tjänsteproduktionen har blivit allt viktigare

Faktaruta 2: Datakällor

Den huvudsakliga datakällan i detta kapitel utgörs av EU-KLEMS, vilken är en sedan mars 2007 publicerad databas med data på branschnivå för ett relativt stort antal länder. Databasen har utarbetats inom ramen för ett EU-projekt och syftar till att underlätta internationella jämförelser av tillväxt och produktivitet på branschnivå. Databasen har utarbetats och förvaltas av Universitet i Groningen, Nederländerna och finns tillgänglig på www.euklems.net.

Databasen bygger på data från nationalräkenskaperna i respektive land. Dessa data har sedan bearbetats för att förbättra jämförbarheten samt att olika mått såsom arbetsproduktivitet, kapitaltjänster och total faktorproduktivitet beräknats.

Databasen EU-KLEMS är tänkt att omfatta data från 1970 för 72 branscher, men för de flesta länder är täckningen mindre beroende på begränsningar i den inhemska datatillgången. I dagsläget sträcker sig data fram till 2004, beroende på att data på branschnivå har större eftersläpning än aggregerade data. För Sveriges vidkommande är data för 2004 i EU-KLEMS baserat på preliminära data från nationalräkenskaperna, vilka har ersatts med definitiva data för analysen i detta kapitel.

I detta kapitel har näringslivet definierats som bestående av branscherna med SNI koderna 01-74. För branscherna i sektorerna SNI 80-99 varierar graden av offentlig sektor vilket försvårar att jämföra mellan länderna, vilket gjort att dessa sektorer exkluderats från stora delar av redovisningen. I sektorerna SNI 63, 73 och 74 finns det ett visst mått av offentlig verksamhet, som till exempel Luftfartsverket, forskning på högskolor och universitet, etc.

Övriga data som används i kapitlet kommer från SCB:s nationalräkenskaper, finansräkenskaper, handelsstatistik och arbetskraftsundersökning. Dessa källor har i huvudsak använts för att komplettera uppgifterna från EU-KLEMS med mera aktuella siffror. I vissa fall medför detta att utvecklingen inte blir helt jämförbar över tid, då både branschindelning och beräkningsmetoder kan skilja sig åt mellan de olika datakällorna. I möjligaste mån har dock urvalet av data gjorts med detta i åtanke och den bild som ges här bedöms vara en relativt god beskrivning av utvecklingen i de olika sektorerna i det svenska näringslivet.

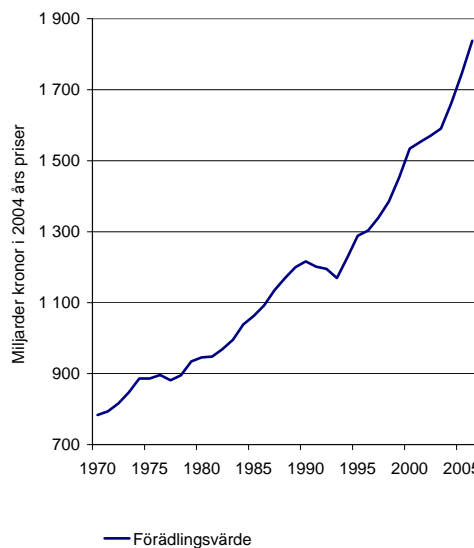
Under tidsperioden 1970 till 2004 har förädlingsvärdet beräknat i 2004 års priser för svenskt näringsliv i medeltal stigit med 2,2 procent per år räknat i 2004 års priser. Motsvarande siffra för varuproduktionen är 1,8 procent och för tjänsteproduktionen 2,5 procent. Den högre tillväxttakten för tjänsteproduktionen har resulterat i att andelen av näringslivets totala förädlingsvärde ökat från 55 procent av näringslivets totala BNP år 1970 till 60 procent år 2006.

Tjänstesektorns stora andel av det totala näringslivets förädlingsvärde beror på att tjänster står för en så stor del också av sysselsättningen. Förädlingsvärdet per anställd är dock i genomsnitt något lägre i tjänstesektorn än i varuproduktionen, vilket inte är förvånande med tanke på skillnaderna mellan sektorerna avseende faktor användningen. I tjänsteproduktionen är arbetsintensiteten (mängden arbetade timmar per enhet av producerat värde) avsevärt högre än i varuproduktionen där kapital istället är den dominerande faktorn.

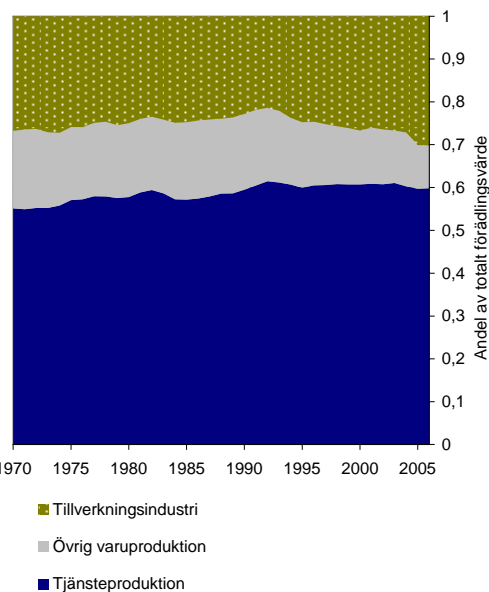
Det intressanta är istället den *ökande* andelen av förädlingsvärdet som genereras av tjänstesektorn, vilket kan indikera att någon form av struktumvandling pågår.

Figur 2-1 Förädlingsvärde i Sveriges näringsliv år 1970-2006 (2004 års priser)^(a)

a) Total utveckling

b) Fördelat på sektorer

Källa: EU KLEMS och SCB

(a) För 2005 och 2006 uttrycks värdena i 2000 års priser

Tjänsteproduktionen har haft en jämnt stigande tillväxt där endast perioden 1990-1993 genererat en noll-tillväxt. För varuproduktionen är det främst tillverkningsindustrin med både sin storlek och tillväxttakt som skapat ett ökat förädlingsvärde, och då särskilt sedan mitten på 1990-talet. Som nämnt ovan genomfördes en rad förändringar av den makroekonomiska politiken under denna period vilket skapade förutsättningar för realkapital- och humankapitalbildning, vilket ledde till ökad produktivitet och tillväxt i många sektorer och även för industrin som helhet.

Den strukturomvandling som skett mellan branscher inom tillverkningsindustrin har också bidragit till att höja kunskapsintensiteten och produktiviteten under tidsperioden. Exempel på detta är att tekoindustrin⁶⁶ sedan 1970 minskat till nästan en tredjedel och där IT-industrin ökat med tre gånger bara sedan 1993.⁶⁷

Jord-, skogsbruk och fiske har uppvisat en mycket låg tillväxt på 0,3 procent, även Byggindustrin har visat en låg tillväxt på 0,6 procent.

⁶⁶ Skor, kläder, textil och läder⁶⁷ ITPS S2006:002, s9.

Tabell 2-1 Genomsnittlig årlig tillväxt i näringslivets förädlingsvärde. Sverige 1970 - 2004 (2004 års priser).

Näringsgren	År 1970- 1980	År 1980- 1990	År 1990- 1993	År 1993- 2000	År 2000- 2001	År 2001- 2004	År 1970- 2004
Jord-, skogsbruk och fiske	0 %	2 %	- 3 %	- 1 %	4 %	0 %	0,3 %
Tillverkningsindustri	1 %	2 %	- 2 %	7 %	- 1 %	4 %	2,3 %
El-, gas-, värme- och vattenverk	6 %	5 %	0 %	0 %	5 %	1 %	3,4 %
Byggindustri	1 %	2 %	- 5 %	0 %	5 %	1 %	0,6 %
Varuproduktion	1 %	2 %	- 3 %	4 %	1 %	3 %	1,9 %
Handel, hotell och restauranger	1 %	2 %	- 1 %	5 %	1 %	4 %	2,0 %
Transport- och kommunikationsföretag	4 %	4 %	- 2 %	4 %	- 1 %	2 %	3,2 %
Finans, uthyrning och fastighetstjänster	3 %	3 %	1 %	2 %	1 %	0 %	2,1 %
Övriga tjänster	3 %	3 %	1 %	6 %	5 %	3 %	3,3 %
Tjänsteproduktion	2 %	3 %	0 %	4 %	1 %	2 %	2,5 %
Totalt Näringslivet	2 %	3 %	- 1 %	4 %	1 %	2 %	2,2 %

Källa: EU KLEMS

Den genomsnittliga tillväxten på 2,5 procent för tjänsteproduktionen har under de 35 åren genererat en ökning av förädlingsvärdet med 132 procent i 2004 års priser. Det två branscher som ökat mest är databehandling samt forskning och utvecklingsverksamhet (FoU). Statistiken för FoU är svårtolkad då även offentlig FoU räknas in i statistiken. En ytterligare orsak som gör statistiken svårtolkad är att ökningarna i statistiken vad gäller FoU kan bero på att större företags FoU-verksamhet omorganiserats till separat bolag.

För samtliga tjänstenäringsgrenar innebar perioden 1990-1993 att förädlingsvärdestillväxten sjönk, och i vissa fall till och med blev negativ. Både handel, hotell och restaurang samt transporter redovisade en negativ utveckling. Under IT krisen i början av 2000-talet påvisade även transporter negativa siffror. En orsak till det är att IT-sektorns åtstramning främst påverkade inrikes affärsresande, vilket slog hårt mot inrikesflyget⁶⁸. Den negativa förädlingsvärdesutvecklingen i början av 2000-talet hade mycket att göra med terrorattackerna i USA den 11 september 2001 som markant påverkade framförallt det internationella flygresandet.

Över lag inleddes redan under 1990-talets andra hälft en relativt kraftig återhämtning, särskilt i näringarna Databehandlingstjänster och FoU-verksamhet. För Fastighetstjänster har utvecklingen varit fortsatt trög.

⁶⁸ Ett exempel på detta är att Motorola införde ett generellt resestopp under denna period.

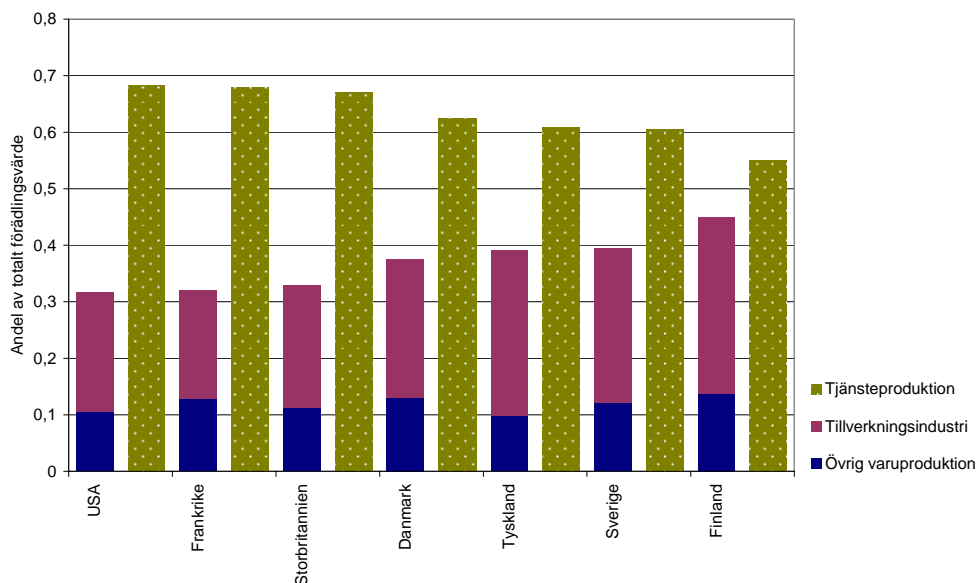
Tabell 2-2 Genomsnittlig årlig tillväxt av förädlingsvärde i tjänstesektorn, 1970 - 2004 (1995 års priser).

Näringsgren	År 1970- 1980	År 1980- 1990	År 1990- 1993	År 1993- 2000	År 2000- 2001	År 2002- 2004	År 1970- 2004
Handel, hotell och restauranger	1%	2%	-1%	5%	1%	4%	2,0%
Transporttjänster	4%	4%	-2%	4%	-1%	2%	3,2%
Finansiella tjänster, inkl uthyrning	3%	4%	0%	4%	0%	3%	3,0%
Fastighetstjänster	3%	3%	1%	1%	1%	-1%	1,7%
Databehandlingstjänster	3%	3%	1%	10%	11%	3%	4,2%
FoU-verksamhet	3%	3%	1%	8%	10%	20%	5,1%
Andra företagstjänster	3%	3%	1%	5%	3%	1%	2,8%
Summa tjänster	2%	3%	0%	4%	1%	2%	2,5%

Källa: EU KLEMS

Vid en jämförelse av förädlingsvärdet för varu- och tjänsteproduktionen mellan Sverige och ett antal jämförbara länder, ser vi att Sverige ligger på 61 procent tjänster, vilket är på samma nivå som Tyskland. USA, Frankrike och Storbritannien ligger på en betydligt högre tjänsteandel, medan Finland är det enda land som ha en märkbart högre andel varuproduktion än Sverige. I både Sverige och Finland spelar som bekant den energiintensiva basindustrin fortfarande en jämförelsevis stor roll, vilket beskrivs närmare i avsnitt 2.5 nedan.

Figur 2-2 Förädlingsvärdet som andel av det totala förädlingsvärdet i näringslivet uppdelat på branscher i Sverige, Finland, Danmark, USA och Tyskland. Genomsnitt 2002-2004.

Källa: EU KLEMS

Tabell 2-3 Förädlingsvärdet som andel av det totala förädlingsvärdet i näringslivet, uppdelat på branscher i Sverige, Finland, Danmark, USA och Tyskland. Genomsnitt 2002-2004.

Bransch	SE	DK	FI	UK	DE	FR	US
Jord-, skogsbruk och fiske	2%	3%	4%	1%	1%	3%	2%
Tillverkningsindustri	27%	25%	31%	22%	29%	19%	21%
El-, gas-, värme- och vattenverk	4%	3%	3%	2%	3%	2%	2%
Byggindustri	6%	7%	7%	8%	6%	7%	7%
Varuproduktion	39%	37%	45%	33%	39%	32%	32%
Handel, hotell och restauranger	16%	19%	15%	20%	16%	18%	20%
Transport- och kommunikationsföretag	11%	11%	14%	10%	7%	9%	8%
Finans, uthyrning och fastighetstjänster	19%	22%	17%	21%	24%	25%	27%
Övriga tjänster	14%	11%	8%	17%	14%	17%	14%
Tjänsteproduktion	61%	63%	55%	67%	61%	68%	68%
Totalt Näringslivet	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Källa: EU KLEMS

Vid en detaljerad fördelning av näringslivet enligt tabell 2-3 blir skillnaderna tydligare. I Finland och Tyskland följt av Sverige är tillverkningsindustrin en stor andel av näringslivet. Det finns även stora skillnader som inte syns i tabellen. Till exempel från naturresursnäringarna⁶⁹ i Finland kommer cirka 60 procent av förädlingsvärdet från skogsbruket och i Danmark kommer 86 procent från jordbruket. Noterbart är också att Sverige tillsammans med Tyskland har den lägsta andelen av näringslivets förädlingsvärde i byggindustrin.

Tjänstenäringarna är till stor del inriktade på inhemsk konsumtion. Det finns flera faktorer som bidrar till detta mönster. Dels har många tjänster den egenskapen att produktion och konsumtion sker simultant och på samma plats, vilket försvårar internationell handel. Vidare gör språkskillnader och brist på fullständig information att även de tjänster som idag går att handla över gränserna, som finansiella tjänster, databehandlingstjänster och FoU verksamhet, inte gör det i samma utsträckning som varor. Ett resultat av detta är att tjänster, som påpekats ovan, är mindre känsliga för internationella konjunkturcykler.

I tabell 2-4 presenteras förädlingsvärdet i tjänsteproduktionen fördelat på tjänstegrenar. Handel, hotell och restauranger är den största branschen för alla länder där Sverige ligger i nivå med Tyskland och en procent över Finland. Tyskland, USA och Storbritannien har 3-4 procent högre förädlingsvärdesandel för den branschen än Sverige.

Flera skillnader finns mellan näringarnas respektive betydelse i olika länder. USA och Storbritannien har till exempel de största andelarna inom Finansiella tjänster, vilket förklaras av de stora finanscentra som finns i framför allt New York respektive London. Även inom Transporttjänster varierar andelarna avsevärt. Tyskland har den lägsta andelen på sju procent, Finland den högsta på dubbelt så mycket. Vad detta beror på är inte lika självklart. En faktor av betydelse är befolkningstätheten, där glest befolkade länder (som till exempel Finland och Sverige) bör ha en högre transportintensitet än tätbefolkade länder (som till exempel Tyskland). Eftersom Danmark och Sverige har samma andel verkar dock detta inte vara den enda förklaringen. För att fullt ut förstå dessa skillnader krävs

⁶⁹ Jord- skogbruk och fiske

noggrannare analyser av varje enskild näring, något som inte ryms inom ramen för denna rapport.

Sammantaget avviker inte Sverige på något avgörande sätt från övriga länder i jämförelsen när det gäller fördelningen av de olika tjänstenäringarna.

Tabell 2-4 Förädlingsvärdet som andel av det totala förädlingsvärdet i näringslivet för tjänster, uppdelat på branscher i Sverige, Finland, Danmark, USA och Tyskland. Genomsnitt 2002-2004.

Bransch	SE	DK	FI	UK	DE	FR	US
Handel, hotell och restauranger	16%	19%	15%	20%	16%	18%	20%
Transporttjänster	11%	11%	14%	10%	7%	9%	8%
Finansiella tjänster, inkl uthyrning	5%	7%	3%	9%	6%	7%	12%
Fastighetstjänster	13%	14%	14%	10%	15%	17%	14%
Databehandlingstjänster	1%	1%	0%	1%	2%	1%	1%
FoU-verksamhet	3%	2%	2%	4%	2%	3%	3%
Andra företagstjänster	1%	0,5%	1%	1%	0,5%	1,3%	1%
Summa tjänster	61%	63%	55%	67%	61%	68%	68%

Källa: EU KLEMS

Förädlingsvärdets byggstenar

Inledningsvis konstaterades att förädlingsvärdet växt mycket kraftigt i Sverige under de gångna 35 åren. Förädlingsvärdestillväxten kan delas upp på fem faktorer som i varierande omfattning bidragit till den totala utvecklingen: 1) Antal arbetade timmar, 2) Andel sysselsatta, 3) Kapitalintensitet, 4) Användande av IT-kapital samt totalfaktorproduktiviteten (TFP), eller den så kallade teknikfaktorn. Genom att dekomponera den sammanlagda utvecklingen på dessa fem faktorer får man kunskap om vad som driver tillväxten i en ekonomi och Sveriges drivkrafter kan jämföras med dem i andra länder.

Sverige har under perioden 1995 till 2004⁷⁰ haft en årlig förädlingsvärdestillväxt på drygt tre procent, vilket är högre än Frankrike, Danmark och Tyskland men lägre än Storbritannien, USA och Finland. Samtliga fem delfaktorer bidrog positivt till utvecklingen, vilket inte varit fallet i Danmark och Tyskland, där teknikfaktorn respektive antalet arbetade timmar bidragit negativt.

Över lag har en ökad användning av IT-kapital varit en viktig faktor för tillväxten i de jämförda länderna, särskilt i Danmark, USA och Storbritannien. Även i Sverige har IT-kapitalet spelat en betydande roll

Danmarks negativa bidrag från teknikfaktorn kommer sig i huvudsak av en försämrad produktivitet i tjänstesektorn, och då särskilt från delsektorn Personliga- och sociala tjänster. Samtidig har sysselsättningen ökat kraftigt i tjänstesektorn, vilket pressar ner den aggregerade TFP-tillväxten ytterligare⁷¹.

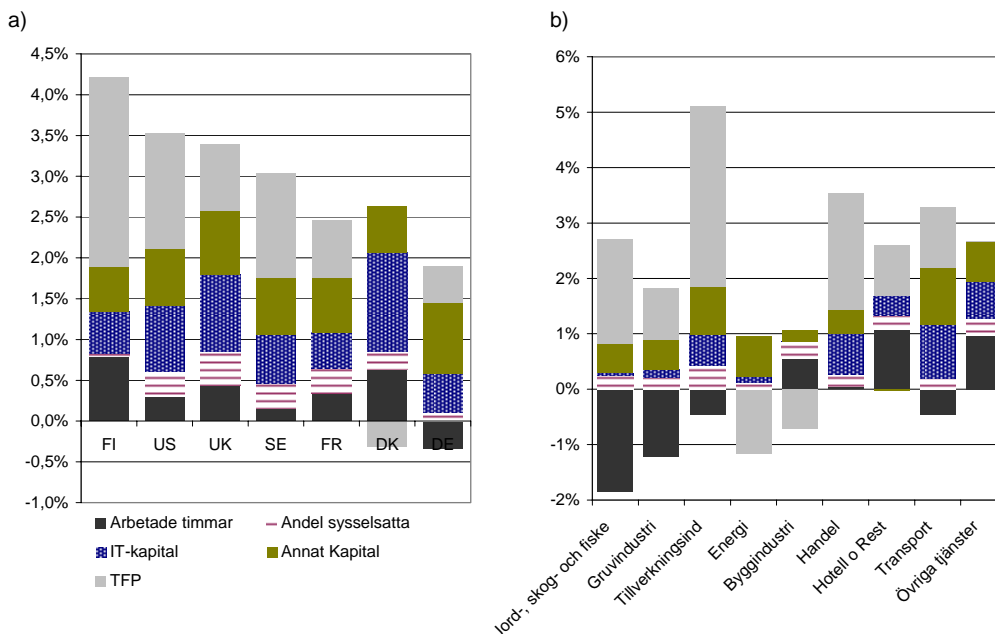
I Sverige har förädlingsvärdestillväxten i stor omfattning drivits av förbättrad totalfaktorproduktivitet, samt av ökad kapitalintensitet och ökat användande av IT-kapital.

⁷⁰ Data för 2004 bygger på preliminära data från Nationalräkenskaperna.

⁷¹ Van Ark (2007).

Teknikfaktorn står för nära hälften av tillväxten, vilket är mer än i samtliga länder förutom USA. Ökad sysselsättning står endast för en mindre del av den totala utvecklingen.

Figur 2-3 Genomsnittligt årligt bidrag till förädlingsvärdestillväxt 1995-2004, fördelat efter komponenter och sektorer i Sverige, Danmark, Finland, Storbritannien, Frankrike och USA

Källa: EU KLEMS

Sett till de olika sektorerna i den svenska ekonomin är det Tillverkningsindustrin som ger det största bidraget till den totala förädlingsvärdestillväxten. Även tjänstesektorerna Handel, Hotel och restaurant samt Övriga tjänster ger ett kraftigt positivt bidrag. I de flesta fall är det TFP-faktorn som drivit på tillväxten samt dessutom ökad kapitalintensitet och ökat användande av IT-kapital. Det tydligaste undantaget är delsektorn Företagstjänster där antalet arbetade timmar ökade med tre procent per år i genomsnitt mellan 1995 och 2004, och därmed gav ett kraftigt positivt bidrag till sektorns tillväxt och kompensterade för den svaga utvecklingen av arbetsproduktiviteten⁷².

Naturresursnäringarna, Gruvindustrin och Bygginndustrin är de sektorer som ger det minsta positiva bidraget, och i Energiindustrin är det till och med negativt. I de två förstnämnda är det primärt ett minskat antal arbetade timmar som drar ned bidraget, medan det i de senare är minskat totalfaktorproduktiviteten.

2.2 Basindustrin viktigast för nettoexporten

Sverige är ett litet land med ett stort omvärldsberoende. Det totala exportvärdet utgjorde år 2006 mer än 50 procent av bruttonationalprodukten⁷³. Historiskt sett har Sveriges komparativa fördelar funnits i nyttjandet av naturresurser. Som vi ser i figur 2-4 nedan gäller detta fortfarande. Den svenska utrikeshandeln har under åren 2004-2006 dominerats av varor producerade inom tillverkningsindustrin.

⁷² Van Ark (2007).

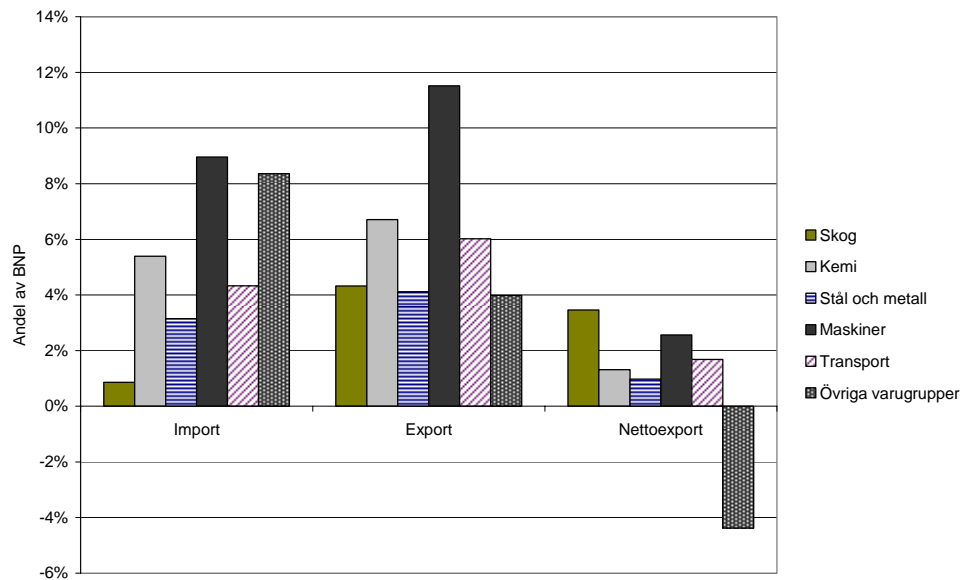
⁷³ SCB, Utrikeshandelsstatistiken.

Den markanta specialiseringen inom endast några få branscher är en följd av den ökade globala integrationen, vilken gör att endast internationellt konkurrenskraftig verksamhet på sikt överlever⁷⁴. Generellt för de största varugrupperna är att *både* importen och exporten är mycket omfattande, vilket innebär att den intra-industriella handeln är av stor vikt och att specialiseringen ligger på företagsnivå och inte på branschnivå.

Närmare 90 procent av det totala exportvärdet under åren 2004-2006 och drygt 73 procent av det totala importvärdet skapas i de fem branscher som visas i figuren nedan. Nettoexporten för dessa branscher utgör sammanlagt tio procent av BNP, vilket är mer än den *totala* nettoexporten på 453 miljarder kronor under den de tre åren. Förklaringen till det är, som vi kan se i figuren, att övriga varugrupper har en negativ nettoexport, det vill säga att de är nettoimportörer. Betydelsen av de fem varugrupperna för Sveriges nettoexport, och för tillväxten, är därmed väldigt stor.

Handeln med produkter tillverkade inom Skogsindustrin genererar den största nettoexporten, därefter kommer Maskinindustrin och Transportindustrin. Dessa tre, men även de övriga två stora nettoexportindustrierna, ger ett betydelsefullt bidrag till tillväxten i den svenska ekonomin.

Figur 2-4 Sveriges utrikeshandel inom de fem största varugrupperna och övriga varugrupper som andel av BNP. 2004-2006

Källa: SCB SPIN.

Sammanfattningsvis visar detta att den stora nettoexportökning som Sverige haft sen början av 1990 talet kommer från basindustrierna och delar av tillverkningsindustrin, där både en ökad produktivitet och en gynnsam prisutveckling varit förutsättningar för den positiva utvecklingen. I avsnitt 2.5 nedan diskuteras basindustrin och dess utveckling mer utförligt.

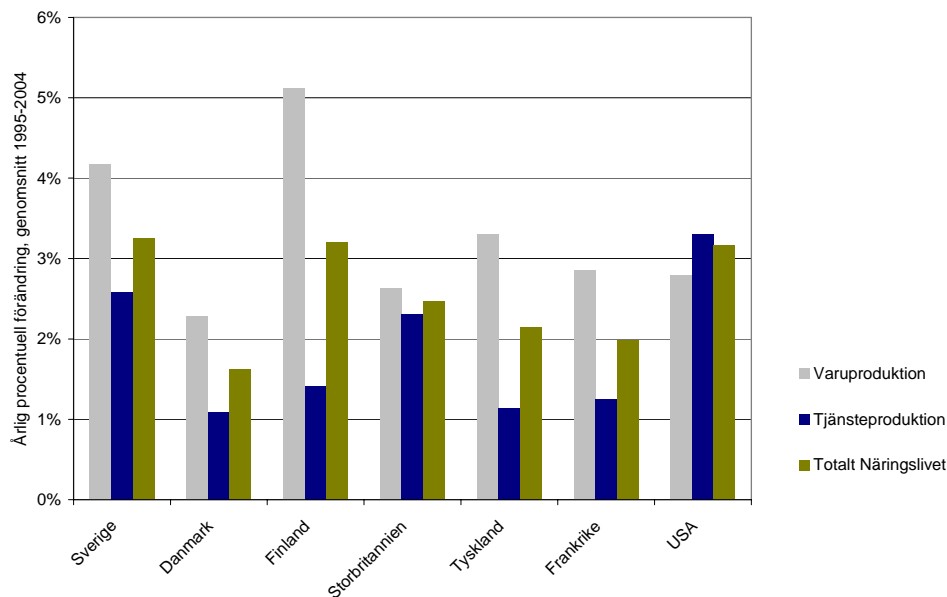
⁷⁴ ITPS A2007:004

2.3 Både varuproduktionen och tjänsteproduktionen bidrar till produktivitetstillväxten

Det finns många orsaker till att det blir kortsiktig tillväxt i en ekonomi. På lång sikt är det dock endast en ökning av produktiviteten som ger tillväxt. Produktivitetstillväxt i sin tur skapas av teknisk utveckling eller effektivare organisation av produktionen. I tidigare avsnitt har produktiviteten på nationell nivå mätts i BNP per arbetad timme. Motsvarande på branschnivå är förädlingsvärde per arbetad timme.⁷⁵

Arbetsproduktiviteten är måttet på hur mycket vi producerar per arbetad timme och mäts i förädlingsvärde per arbetad timme. Vardagligt uttryckt mäter arbetsproduktiviteten "hur smart vi arbetar". Det finns många faktorer som kan påverka kortsiktig tillväxt, men för att åstadkomma långsiktig ekonomisk utveckling är ny teknik, ny kunskap och nya rutiner som genererar produktivitetsökningar den enda metoden, vilket både vetenskapliga undersökningar och allmän erfarenhet stödjer⁷⁶. I detta avsnitt redovisas produktivitetstillväxten och produktivitetsnivån för Sverige under tidsperioden 1970-2004, samt i jämförelse med ett antal konkurrentländer under åren 1999-2004.

Figur 2-5 Genomsnittlig årlig procentuell förändring i förädlingsvärde per arbetad timme, för branscher i Sverige, Finland, Danmark, Tyskland, Storbritannien, Frankrike och USA 1999-2004. 2004 års priser.

Källa: EU KLEMS

Sverige är det land i jämförelsen som under perioden 1999-2004 uppvisar den högsta produktivitetstillväxten för hela näringslivet. Både varuproduktionen och tjänsteproduktionen har bidragit till den positiva utvecklingen, även om utvecklingen i den förra varit något starkare. Sverige är också det land, efter USA, som har den högsta

⁷⁵ BNP från produktionsledet är summan av alla förädlingsvärden.

⁷⁶ Se Solow (1956), Krugman och Obstfeld (2003), Parkin m.fl. (2003), Dornbusch (2004) med flera.

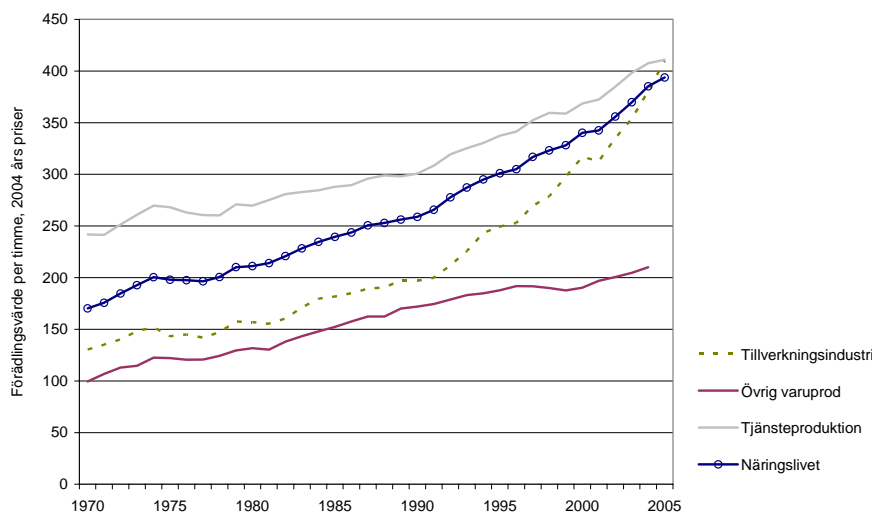
produktivitetstillväxten i tjänstesektorn. Vid en finare indelning visar alla branscher förutom fastighetstjänster en positiv tillväxt⁷⁷.

Näst efter Sverige kommer Finland och USA, två länder som uppvisar stora inbördes skillnader. I USA är produktivitetstillväxten ungefär lika stor i de båda sektorerna, medan skillnaden i Finland är betydande – den varuproducerande sektorn har förbättrat produktiviteten mer än tre gånger så snabbt som tjänstesektorn. I flera tjänstesektorer har till och med produktivitetstillväxten varit negativ i Finland under perioden⁷⁸.

Sverige och Finland, de två länder där tjänstesektorn utgör den lägsta andelen av det totala förädlingsvärdet, är också de två länder där produktivitetstillväxten varit störst (jämför med figur 2-2).

Som tidigare nämnt har Sverige historisk haft en hög produktivetsutveckling som under 70- och 80-talet, liksom i de flesta traditionella industrinationer – särskilt USA, föll markant. Det har påpekats ovan att krisåren runt 1990 medförde rationaliseringar som gjorde att produktiviteten åter ökade och från andra hälften av 90-talet har produktivitetstillväxten åter ökat. Under år 2000-2001 inföll IT-kraschen som medverkade till att produktivetsökningen bromsades upp eller helt stannade upp till följd av att förädlingsvärdet sjönk markant för några branscher under ett år.

Figur 2-6 Förädlingsvärde per arbetad timme, kronor i 2004 års priser, 1970-2005^(a).

Källa: EU KLEMS och SCB

(a) Uppgifterna för år 2005 avviker något mot tidigare år gällande branschindelningen. Utvecklingen fram till 2004 bör därför endast med försiktighet jämföras med utvecklingen därefter.

Att tjänstesektorn initialt ligger på en högre produktivetsnivå under stora delar av tidsperioden kommer sig främst av att fastighetstjänsternas och den finansiella sektorn har en hög kapitalandel. För tillverkningsindustrin och den därtill hörande varuproduktionen går det att utläsa en betydligt högre tillväxttakt som kommer sig av att de på lång sikt har en bättre teknikutveckling eller förbättrad produktionsorganisation. Den högre utländska

⁷⁷ EU-KLEMS, www.euklems.net

⁷⁸ Van Ark (2007).

konkurrensen för varuproduktionen kan vara ett av skälen till att tillverkningsindustrin generellt har en högre tillväxt vilket påvisats i andra studier⁷⁹. Om så är fallet kan det också vara en orsak till att produktivitetstillväxten i USA är större för tjänstesektorn, då USA är en betydligt större marknad och därför har en större konkurrens på den inhemskt orienterade tjänstesektorn.

De beräkningar ITPS utfört i arbetet med denna rapport ger ett resultat som avviker från det som presenteras i SNS årsbok 2007 ”*Tillväxt i otakt*”. ITPS konstaterar liksom SNS att produktivitetstillväxten på senare år varit kraftigast i den varuproducerande sektorn och att tjänstesektorn utvecklats något långsammare. Däremot är enligt ITPS beräkningar skillnaden dem emellan inte så stor som SNS föreslår.

Även när det gäller den internationella jämförelsen divergerar resultaten. I ”*Tillväxt i otakt*” framställs den svenska tjänstesektorn som en av de sämst presterande i OECD, medan det i figur 2-5 här ovan framgår att det endast är tjänstesektorn i USA som utvecklats snabbare under perioden 1999-2004.

Det finns tre möjliga förklaringar till denna divergens, vilka alla tre relaterar till metoden med vilken resultaten producerats:

- **Två olika datakällor har använts:** SNS beräkningar baseras på OECD Structural Analysis Database (STAN) medan ITPS använder EU-KLEMS. Även om bägge källorna bygger på nationalräkenskapsdata skiljer sig graden av vidarebearbetning och metoder för fastprisberäkningar
- **Tidsperioden skiljer sig åt:** SNS analyserar perioden 1993-2003 och ITPS perioden 1999-2004.
- **Valet av produktivetsmått skiljer sig åt:** SNS använder måttet *förädlingsvärde per sysselsatt* och ITPS använder *förädlingsvärde per arbetad timme*. Detta kan ha betydelse vid jämförelser av länder och branscher med olika medelårsarbetstid.

ITPS avser att vid ett senare tillfälle analysera produktivitetstillväxten i tjänstesektorn närmare, i syfte att klarlägga vari skillnaderna mellan resultaten i denna rapport och SNS årsbok består.

2.3.1 Olika branschernas bidrag till den samlade produktivitetstillväxten

Från att initialt ha redovisat produktiviteten i Sverige över tiden och i internationell jämförelse, samt därefter redovisat komponenterna i produktivitet, det vill säga förädlingsvärde och arbetade timmar sammanförs detta nu i en analys som dekomponerar produktiviteten i en gemensam modell, där effekten av varje komponent går att utskilja.

Produktivitetstillväxten i enskilda branscher påverkar den totala produktivitetstillväxten i näringslivet. Den totala produktivitetstillväxten är lika med ett vägt genomsnitt av branschernas produktivitetstillväxt. De olika branschernas produktivitetstillväxt vägs samman med hjälp av branschernas andel av sysselsättningen.⁸⁰ Med andra ord ger en

⁷⁹ Lundgren, S. (red.) (2007) och ITPS A2007:004

⁸⁰ Vanligtvis vägs de olika branschernas produktivitetstillväxt samman med hjälp av de olika branschernas andel av den totala sysselsättningen, även om det också är möjligt att använda

branschens produktivitetstillväxt vägt med den branschens andel av den totala sysselsättningen ett mått på det bidrag denna bransch ger till den totala produktivitetstillväxten.

Vidare kan man dela upp produktivetsbidraget från varje bransch i tre delar:⁸¹

- En *inombransch*effekt som anger hur stort bidraget till produktivitetstillväxten är från produktivitetstillväxt inom branschen.
- En *statisk skifte*effekt som anger hur stort bidraget till produktivitetstillväxten är beroende på förändringar av sysselsättningsandelar mellan branscher med olika produktivitetsnivå.
- En *dynamisk skifte*effekt som anger hur stort bidraget till produktivitetstillväxten är beroende på förändringar av sysselsättningsandelar mellan branscher med olika produktivitetstillväxt.

Summan av dessa tre effekter ger branschens bidrag till den totala produktivitetseffekten.

Även om dessa effekter beräknas på branschnivå så är det av stort intresse att analysera hur summan av dessa effekter för alla branscher totalt ser ut. Om summan av branschernas statiska skifteffekter är positiv innebär detta att sammantaget har sysselsättningsstrukturen förändrats i en riktning där en större andel sysselsätts i branscher med högre produktivitetsnivå än tidigare. Om den statiska skifteffekten är negativ innebär detta att en större andel av arbetskraften sysselsätts i branscher med lägre produktivitet än tidigare. Om summan av de dynamiska skifteffekterna är positiv innebär detta att en större andel av arbetskraften sysselsätts i branscher med högre produktivitetstillväxt än tidigare och om den är negativ att en större andel sysselsätts i branscher med lägre produktivitetstillväxt än tidigare.

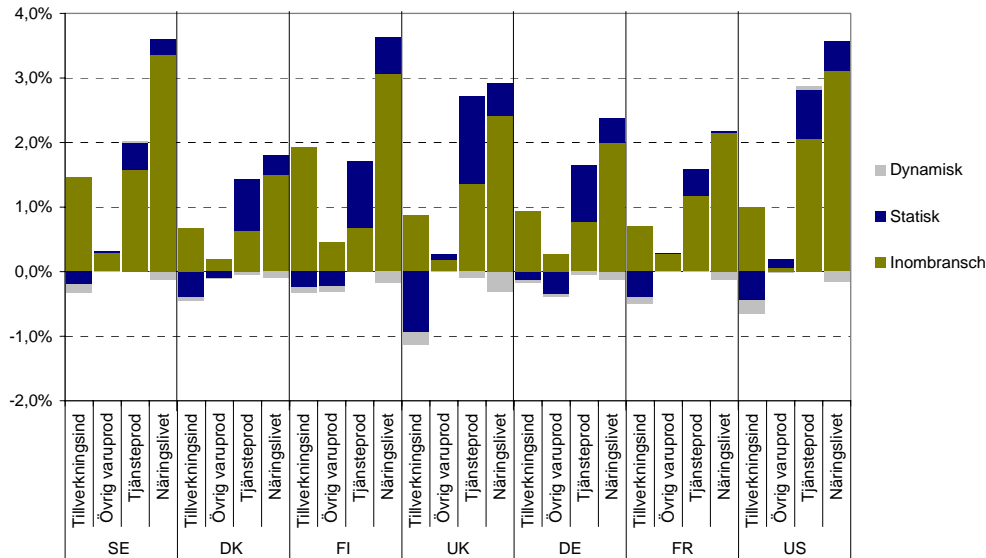
Den statiska och den dynamiska skifteffekten utgör tillsammans ett mått på strukturförändringens betydelse för produktivitetstillväxten. Om strukturförändringens effekt är positiv innebär det att strukturuomvandlingen har givit ett positivt bidrag till produktivitetstillväxten genom att arbetskraft förflyttats från branscher med lägre produktivitet till branscher med högre produktivitet. Om strukturförändringens effekt är negativ har arbetskraften sammantagits förskjutits från branscher med högre produktivitet till branscher med lägre produktivitet.

I figur 2-7 visas varu- och tjänstesektorernas bidrag till den totala produktivitetstillväxten fördelat på de olika inombransch- och skifteffekterna under tidsperioden 1999 till 2004.

andelen av totalt produktions- eller förädlingsvärde. I denna studie används sysselsättningsandelar på grund av att det är viktigt att belysa vilken betydelse som förändringar i sysselsättning i olika branscher har för den aggregerade produktivitetstillväxten

⁸¹ Denna typ av analys benämns *Shift-share analys* och är en ofta använd metod för att mäta olika branschers bidrag till den totala produktiviteten, se till exempel van Ark (1995) för ett exempel på studie som använder denna metod.

Figur 2-7 Genomsnittligt årligt bidrag till näringslivets arbetsproduktivitetstillväxt fördelat efter komponenter och branscher Sverige, Danmark, Finland, Storbritannien, Frankrike och USA 1999-2004.

Källa: EU KLEMS

Det största bidraget till den samlade produktivitetstillväxten var ett resultat av produktivitetstillväxten inom de tre sektorerna. För alla länder var också skifteeffekterna negativa för tillverkningsindustrin och positiva för tjänstesektorn. Detta återspeglar att tillverkningsindustrins sysselsättningsandel minskat och att tjänstesektorns ökat.

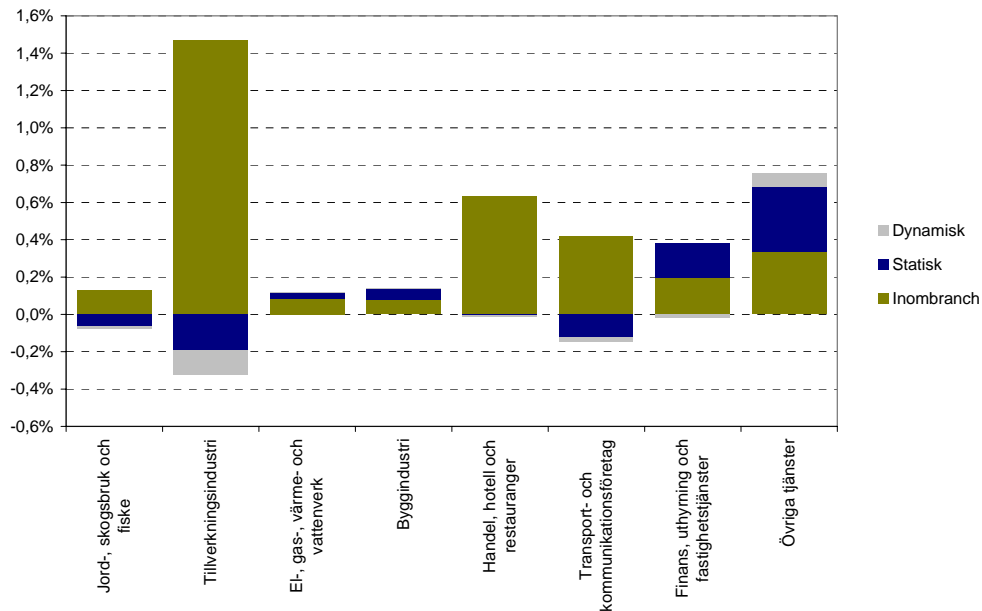
Det intressanta är hur nettot ser ut, det vill säga om tjänstesektorns positiva skifteeffekter är större än tillverkningsindustrins negativa skifteeffekter. Om så är fallet har strukturförändringen i sysselsättningen gett ett positivt bidrag till den samlade produktivitetstillväxten. Nettot för samtliga effekter visas i den fjärde stapeln för respektive land.

För Sverige visar nettot att strukturförändringen i sysselsättning gett ett svagt positivt bidrag till produktivitetstillväxten. Detta gäller också i alla de övriga länderna, förutom Frankrike, där den samlade effekten är svagt negativ för perioden. Störst positiv effekt har Finland, där också den totala produktivitetstillväxten varit mycket stark.

Även på den här detaljnivå som illustreras i figur 2-8 har strukturförändringen gett ett positivt bidrag till produktivitetstillväxten i näringslivet. Den negativa dynamiska skifteeffekten i tillverkningsindustrin är relativt stor, vilket tyder på att det är framför allt branscher med hög produktivitetstillväxt som minskat sina sysselsättningsandelar. Det bidrag som övriga tjänster har gett till den samlade produktivitetstillväxten utgörs till ungefär hälften av skifteeffekter, vilket beror på att dessa branscher har ökat sina sysselsättningsandelar.

Tillverkningsindustrin har varit den bransch som enskilt gett det största bidraget följt av handel, transport och kommunikationer samt handel, hotell och restauranger. Även övriga tjänster har gett ett relativt stort bidrag till produktivitetstillväxten.

Figur 2-8 Genomsnittligt årligt bidrag till näringslivets arbetsproduktivitetstillväxt fördelat efter komponenter och branscher i Sverige 1999-2004.

Källa: EU KLEMS

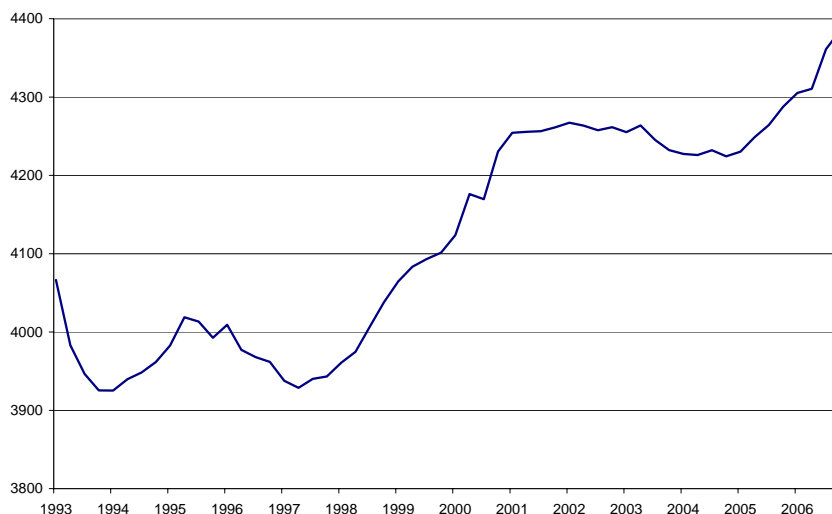
2.4 Tjänstesektorn driver sysselsättningstillväxten

Under perioden 1970-2004 har Sverige genomgått flera hög- och lågkonjunkturer som haft effekt på sysselsättningen. Samtidigt har det skett betydande förändringar i vad individer i Sverige arbetar med. Sysselsättningsutvecklingen beror till stor del på vad som händer i ekonomin. En växande efterfråga i samhället medför ofta att fler arbeten skapas. Teknisk utveckling innebär emellertid att fler saker kan produceras med färre insatsvaror, både kapital och arbete. Om efterfrågan i samhället ökar i en lägre takt än vad produktiviteten gör kan det innebära en lägre sysselsättning inom påverkade branscher och vice versa. Hur sysselsättningsstrukturen i samhället ser ut beror således på en interaktion mellan dessa båda mekanismer.

Under 2006 ökade sysselsättningen markant, både i det privata näringslivet och i den offentliga sektorn. Inom näringslivet var sysselsättningsökningen särskilt tydlig i bygg- och tjänstebranscherna och inom det offentliga i den kommunala verksamheten⁸². I tillverkningsindustrin fortsatte dock den neråtgående trenden, men i något mindre omfattning än under föregående femårsperiod.

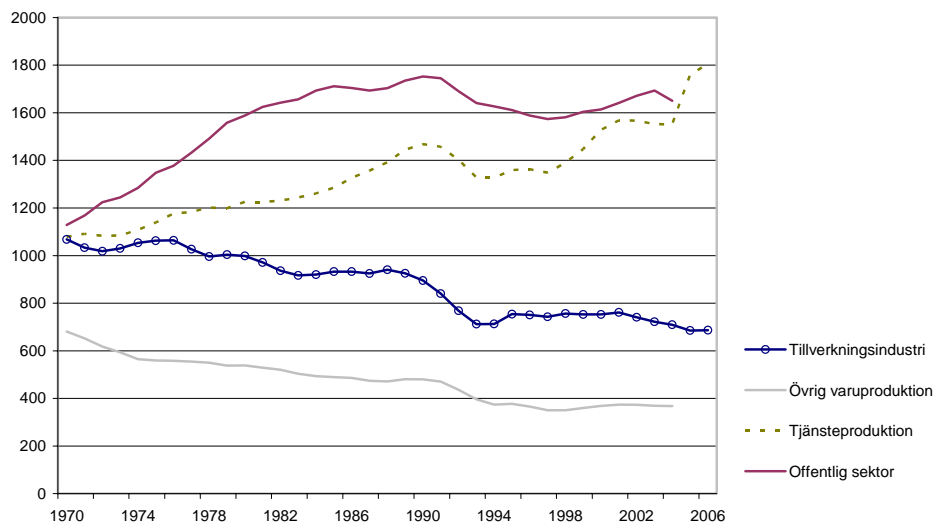
⁸² Konjunkturinstitutet (2007).

Figur 2-9 Antal sysselsatta i den svenska ekonomin, 1993 – 2006.

Källa: SCB

Sett ur ett längre perspektiv är omfördelningen av sysselsättningen mellan tillverknings- och tjänstesektorn en långvarig och stadig trend. Inom varuproduktionen har antalet sysselsatta minskat med drygt 38 procent mellan 1970 och 2004 samtidigt som antalet inom tjänsteproduktionen ökat med knappt 44 procent. Den offentliga sektorns andel av totalt antal sysselsatta har under motsvarande period ökat med 46 procent och sysselsätter idag drygt en tredjedel av alla anställda.

Figur 2-10 Antal sysselsatta i tusental per sektor 1970-2006^(a)

Källa: EU KLEMS och SCB

(a) Uppgifterna för år 2005 och 2006 avviker något mot tidigare år gällande branschindelningen. Utvecklingen fram till 2004 bör därför endast med försiktighet jämföras med utvecklingen därefter.

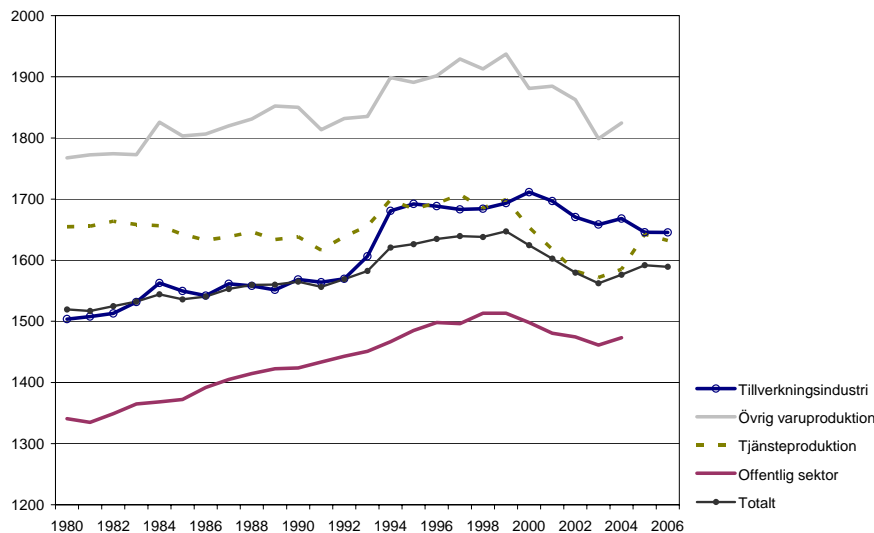
Krisen i början av 90-talet innebar en kraftig nedgång i sysselsättningen som i varierande utsträckning drabbade olika sektorer. Det privata näringslivet drabbades hårdast då effektiviseringar och konkurser innebar stora neddragningar av personal. Den offentliga sektorn påverkades också, men inte alls i samma utsträckning. Under krisåren 1990-1994 minskade antalet sysselsatta med cirka elva procent. Av den nedgången stod tjänsteproduktionen för 25 procent, varuproduktionen för cirka 52 procent och offentlig sektor för knappt 23 procent.

Medelårsarbetstiden för hela ekonomin har, efter en kraftig nedgång i början på 2000-talet, varit relativt konstant under de senaste åren, så också under 2006. Nedgången under perioden 2000-2003 berodde främst på att sjukskrivningstalen ökade kraftigt och en ökande andel deltidsanställda. Sjukskrivningssiffrorna nådde sin högsta notering år 2003 varefter arbetstiden åter ökade⁸³.

Den stabila trenden gäller för samtliga sektorer, men nivån skiljer sig åt. Det är i huvudsak den offentliga sektorn som avviker i form av en avsevärt lägre medelårsarbetstid än det privata näringslivet. Detta beror på en stor andel deltidsanställda inom framför allt den kommunala verksamheten. I sektorn övriga varuproduktion är deltidsanställningar ovanliga, vilket också driver upp medelårsarbetstiden. En genomsnittlig anställd inom offentlig sektor arbetade år 2004 i snitt 85 procent av en fulltid, motsvarande siffra för tjänstesektorn är 91 procent och för varuproduktionen 99 procent.

Sedan 1980 har dock medelårsarbetstiden, som beskrevs i kapitel 1, ökat i Sverige, efter en period av kraftig nedgång mellan 1960 och 1980. Under återhämtningen i början av 1990-talet var uppgången särskilt tydlig och därefter har situation varit relativt stabil. Det är i huvudsak i tillverkningsindustrin som uppgången skett, i tjänstesektorn har tvärtom utvecklingen varit negativ sett över hela perioden efter 1980.

Figur 2-11 Genomsnittlig årsarbetstid per anställd 1980-2006^(a)

Källa: EU KLEMS och SCB

(a) Uppgifterna för år 2005 och 2006 avviker något mot tidigare år gällande branschindelningen. Utvecklingen fram till 2004 bör därför endast med försiktighet jämföras med utvecklingen därefter.

⁸³ SCB, Arbetskraftsundersökningen.

Sammantaget ökade antalet arbetade timmar i den svenska ekonomin med drygt 1,4 procent under 2006, varav den största delen skedde i det privata näringslivet. Särskilt i tjänstesektorn var tillväxten kraftig, där ökade antalet arbetade timmar med drygt 2,2 procent. Inom tjänstesektorn var utvecklingen starkast för företagstjänster som gynnas särskilt av den starka konjunkturen. I tillverkningsindustrin minskade antalet timmar sett över hela året, men en svag uppgång påbörjades under de sista sex månaderna, och i den offentliga sektorn var ökningen knappt 1,1 procent.

Som tidigare visats är produktivetsökningen betydligt högre i tillverkningsindustrin än i tjänsteproduktionen. Produktivetsökningar på medellång sikt kan innebära att antalet sysselsatta minskar. Att antalet anställda ökar i tjänstesektorn trots att produktivitetstillväxten är betydligt lägre kan förklaras av att efterfrågan på tjänster ökar snabbare än produktivitetstakten. Detta resulterar i fler anställda för att kunna möta upp efterfrågan på tjänster⁸⁴.

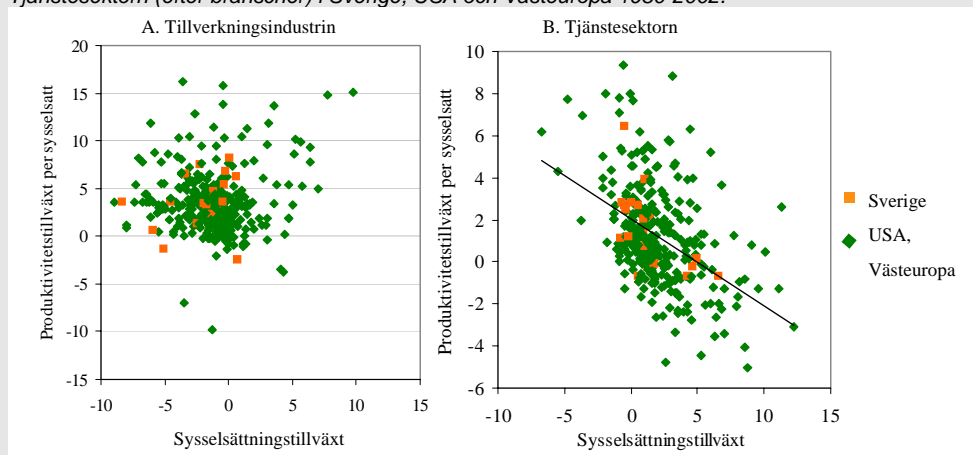
⁸⁴ *ITPS A2006:012*

Faktaruta 3: Sambandet mellan arbetsproduktivets- och sysselsättningstillväxt

I figuren nedan presenteras sambandet mellan arbetsproduktivets- och sysselsättningstillväxten i tillverkningsindustrin och i tjänstesektorn i Sverige, USA och Västeuropa. I tillverkningsindustrin är sambandet inte signifikant, vilket betyder att branscher med hög arbetsproduktivitetstillväxt inte har en låg sysselsättningstillväxt och *vice versa*. Det minskande antalet sysselsatta i tillverkningsindustrin under perioden 1980-2002 kan alltså inte förklaras av att det framförallt är de mest högproduktiva branscherna som har dragit ned på antalet sysselsatta. Såväl hög- som lågproduktiva branscher inom tillverkningsindustrin har minskat antalet sysselsatta. Till skillnad finns det ett signifikant negativt samband mellan sysselsättnings- och arbetsproduktivitetstillväxten i tjänstesektorn under perioden 1980-2002. Sysselsättningstillväxten är alltså högst i de branscher som har den lägsta arbetsproduktivitetstillväxten. Den snabbaste ökningen i antalet sysselsatta inom tjänstesektorn under perioden 1980-2002 har således skett inom branscher som har den lägsta arbetsproduktivitetstillväxten.

Sambandet mellan arbetsproduktivets- och sysselsättningstillväxt i tillverkningsindustrin och tjänstesektorn.

Tjänstesektorn (efter branscher) i Sverige, USA och Västeuropa 1980-2002.

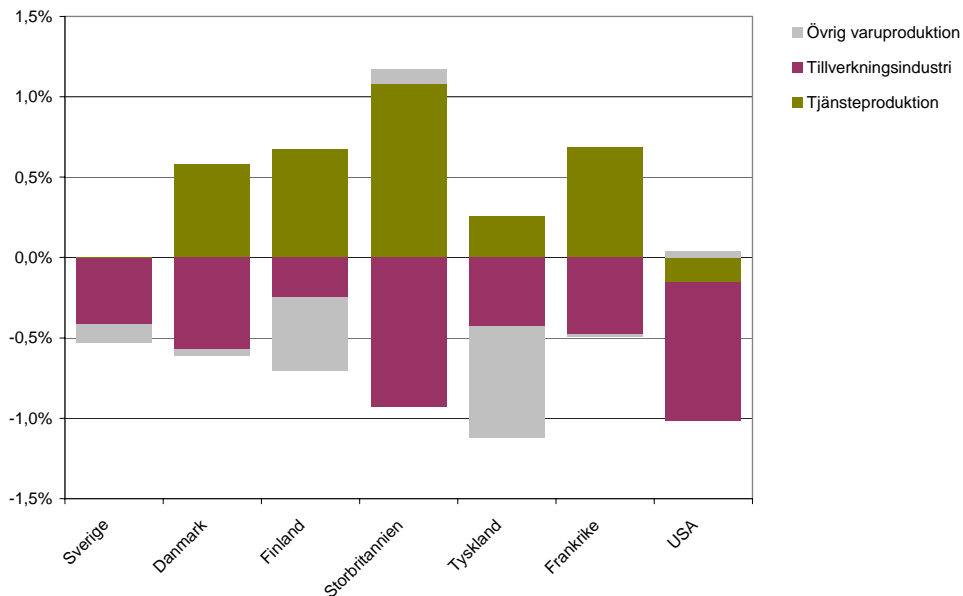
Källa: *Tar jobben slut? ITPS A2006:012*

Det kan finnas flera förklaringar till det negativa sambandet. En förklaring kan vara att det är svårt höja arbetsproduktiviteten inom vissa delar av tjänstesektorn. Om tjänsten produceras samtidigt som den konsumeras och kvaliteten på tjänsten bestäms av den tiden som tas i anspråk, innebär det att en ökad efterfrågan (vid oförändrad kvalitet) endast kan mötas med ökade insatser av arbete. Omvänt kommer de delar av tjänstesektorn som möter en låg efterfrågan och som har stora möjligheter att höja arbetsproduktiviteten att dra ned på antalet sysselsatta. Om så är fallet framstår det som minst sagt förvånande att det inte finns ett motsvarande samband inom tillverkningsindustrin. Förklaringen till att det trots allt inte finns någon *trade-off* mellan arbetsproduktivets- och sysselsättningstillväxten i tillverkningsindustrin kan vara utrikeshandeln. Utrikeshandeln ger möjligheter för branscher med hög produktivitet att expandera och eftersom de branscher som uppvisar den högsta arbetsproduktiviteten även har den mest omfattande exporten, så kommer inte sysselsättningen att minska snabbast i de mest högproduktiva branscherna. Inom stora delar av tjänstesektorn saknas det möjligheter att exportera, varför högproduktiva tjänstenäringsbranscher inte kommer att expandera på samma sätt som högproduktiva delar av tillverkningsindustrin, utan istället dra ned på antalet sysselsatta.

2.4.1 Sysselsättningen i ett internationellt perspektiv

Som beskrivet i kapitel 1 varierar antalet arbetade timmar mellan länder och det är främst USA som skiljer sig från Sverige och EU-15 genom att antalet arbetade timmar där ökar betydligt snabbare. Utvecklingen för hela ekonomin utgörs av tydliga skillnader på sektornivå. I Figur 2-12 jämförs Sveriges sysselsättning mätt i arbetade timmar med andra länder uppdelat på fyra branscher under tidsperioden 1999-2004. Tjänstesektorn har haft en positiv tillväxt i alla länder förutom Sverige där antalet arbetade timmar varit oförändrade och USA som haft en negativ utveckling. Övrig tillverkningsindustri har även haft en positiv utveckling i Storbritannien och USA, där det främst är byggindustrin som drivit på den positiva utvecklingen. Noterbart är också att USA är det enda land som påvisat ökat antal arbetade timmar i sektorn jord-, skogsbruk, och fiske.

Figur 2-12 Bidrag till årlig tillväxt av totalt antal arbetade timmar fördelat på sektorer i ekonomin i Sverige, Danmark, Finland, Storbritannien, Tyskland, EU15 och USA, 1999-2004

Källa: EU KLEMS

Den totala sysselsättningen i Sveriges näringsliv har minskat med 0,5 procent under tidsperioden. I jämförelse med Sverige har Tyskland och USA haft större minskningar, när resterande länder påvisat tillväxt eller ett nollresultat i antalet sysselsatta. För både Basindustrin och Övrig tillverkningsindustri har alla länder haft en negativ utveckling i arbetstid. Inom tjänstesektorn för alla länder har fastighetstjänster, Datatjänster, FoU och andra företagstjänster ökat mest. I Sverige är FoU som har den klart högsta tillväxten per år på 7,9 procent.

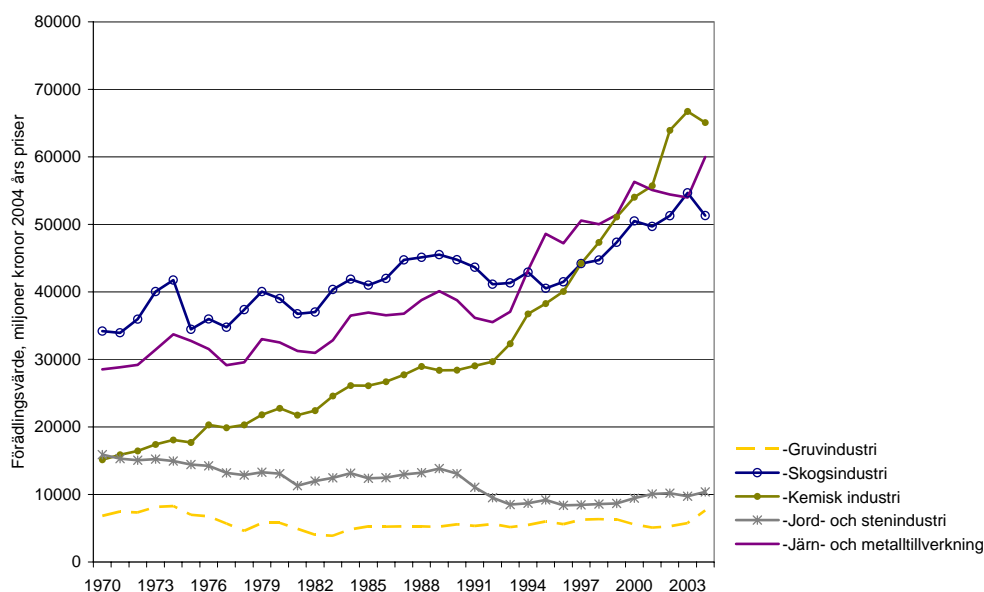
2.5 Basindustrins utveckling

Den svenska basindustrin har sett totalt en stark konkurrenskraft Detta har möjliggjorts tack vare en rad faktorer som på olika sätt bidragit till framgången. Sverige har historiskt haft en mycket god tillgång till billiga råvaror, billig energi och välutbildad arbetskraft, vilket naturligtvis har varit avgörande för den starka ställning som industrin idag har globalt. I någon mån har dessa fördelar urholkats under senare tid. Marknaderna för

insatsvaror som malm och pappersmassa har internationaliserats och i många fall har efterfrågeförändringar globalt orsakat prisfluktuationer som påverkar svenska företag på ett sätt som inte tidigare var fallet.

Även elmarknaden har internationaliserats och den svenska basindustrin har påverkats kraftigt av de höjningar i elpris som detta fört med sig. Slutligen har införandet av handel med utsläppsrätter ytterligare fördyrat produktionen i basindustrin. Dessa problem är inte unika för Sveriges basindustri, utan gäller för flera konkurrentländer. Därför har konkurrenskraftens utveckling kommit till stor del handla om hur väl företagen lyckas anpassa sig till de nya förutsättningarna. I Sverige har under lång tid stora investeringar gjorts för att främja och underlätta strukturomvandlingen, både från statens sida och från företagen själva. Investeringar i ny effektiv teknik och nya produktionsprocesser har resulterat i en god produktivitet utveckling och därmed en relativt gynnsam utveckling av konkurrenskraften.⁸⁵

Figur 2-13 Förädlingsvärde i basindustrin år 1970-2004 (2004 års priser)

Källa: EU-KLEMS

Basindustrierna tillväxt har i stort följt övrig tillverkningsindustri fram till år 1993, därefter hade övrig tillverkningsindustri en starkare tillväxt fram till år 2000 och som därefter föll mer år 2000-2001. Skillnaden mellan basindustrin och övrig tillverkningsindustri kan till stora delar förklaras av den höga tillväxttakt som IT-industrin (inklusive telekom) hade under senare delen av 90-talet och IT-kraschen i början av 2000 talet. Den snabba produktionsökningen i basindustrin 2002 till 2004 fortsatte enligt preliminär statistik även under 2005 och 2006.

⁸⁵ ITPS Regleringsbrevsuppdrag nr 13, 2006. Basindustrins internationella position ur ett hållbarhetsperspektiv.

Tabell 2-5 Genomsnittlig årlig tillväxt i förädlingsvärde. Sverige 1970 - 2004 (1995 års priser).

Bransch	År	År	År	År	År	År	År
	1970- 1980	1980- 1990	1990- 1993	1993- 2000	2000- 2001	2002- 2004	1970- 2004
Basindustri ^(a)	1%	1%	-2%	5%	0%	3%	2,0%
-Gruvindustri	-2%	0%	-3%	1%	-8%	14%	0,3%
-Skogsindustri	1%	1%	-3%	3%	-2%	1%	1,2%
-Kemisk industri	4%	2%	4%	8%	3%	5%	4,4%
-Jord- och stenindustri	-2%	0%	-13%	1%	7%	1%	-1,3%
-Järn- stål- och metallindustri	1%	2%	-1%	6%	-2%	3%	2,2%
Övrig tillverkningsindustri	1%	2%	-3%	8%	-2%	4%	2,5%
Summa tillverkning	1%	2%	-2%	7%	-1%	4%	2,3%

Källa: EU KLEMS

(a) Basindustri: Gruvindustri, skogsindustri, kemisk industri, jord- och stenindustri samt järn- stål och metallindustri

Inom basindustrierna är det den kemiska industrin⁸⁶ som ökat mest. Den svenska kemiska industrin består till stor del av läkemedelsindustrin, vilken år stod 2004 för drygt hälften (52 procent) av förädlingsvärdet och under perioden 1990-2004 stod den för cirka två tredjedelar (66 procent) av tillväxten för den kemiska industrin.

Tabell 2-6 Förädlingsvärdet som andel av det totala förädlingsvärdet i näringslivet, genomsnitt 2002-2004

Bransch	SE	DK	FI	UK	DE	FR	US
Basindustri ^(a)	12%	11%	14%	10%	11%	8%	9%
-Gruvindustri	0,4%	4%	0,4%	3%	0,3%	0,2%	2%
-Skogsindustri	3%	1%	6%	1%	1%	1%	1%
-Kemisk industri	4%	4%	4%	3%	5%	3%	4%
-Jord- och stenindustri	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%
-Järn- stål- och metallindustri	4%	2%	3%	2%	4%	3%	2%
Övrig tillverkningsindustri	15%	13%	17%	12%	19%	11%	12%
Summa tillverkning	27%	25%	31%	22%	29%	19%	21%

Källa: EU KLEMS

(a) Basindustri: Gruvindustri, skogsindustri, kemisk industri, jord- och stenindustri samt järn- stål och metallindustri

Basindustriernas stora energiförbrukning och stora utsläpp gör dem känsliga för förändringar av elpris och införandet av handeln med utsläppsrätter⁸⁷. På kort sikt innan företagen hunnit anpassa sin produktion resulterar det i ökade kostnader i form av kostnader för utsläppsrätter och ett högre elpris, vilka redovisas i tabell 2-7. På längre sikt så anpassar sig företagen till de nya kostnaderna genom att anpassa produktionsvolymerna och processer. De nya kostnaderna leder också till att industristrukturen kan förväntas bli

⁸⁶ I kemisk industri räknas även läkemedelindustrin

⁸⁷ Dessa beräkningar har utförts inom ITPS arbete för Kontrollstation 2008 och kommer att ingå som underlag i den slutrapportering som lämnas in till regeringen av Naturvårdsverket och Energimyndigheten.

mindre energiintensiv och att inslaget av företag med stora koldioxidutsläpp minskar genom nedläggningar, minskade investeringar och nyetableringar i andra länder.

Tabell 2-7 Kostnader i procent av förädlingsvärdet vid ett utsläppsprättspris på 20 Euro per ton CO₂ och en därav följande elprisökning från 25,4 öre till 35 öre per kWh.

Bransch	Utsläppsprättspris 20 Euro	Elpris +9,4 öre	Totalt
Gruvor och järn- och stålindustri	3,7%	3,4%	7,1%
Massa- och pappersindustri	0,9%	7,2%	8,1%
Kemisk industri	2,1%	1,9%	4,0%
Jord- och stenindustri	8,5%	1,7%	10,2%
Totalt tillverkningsindustrin	0,9%	1,7%	2,6%

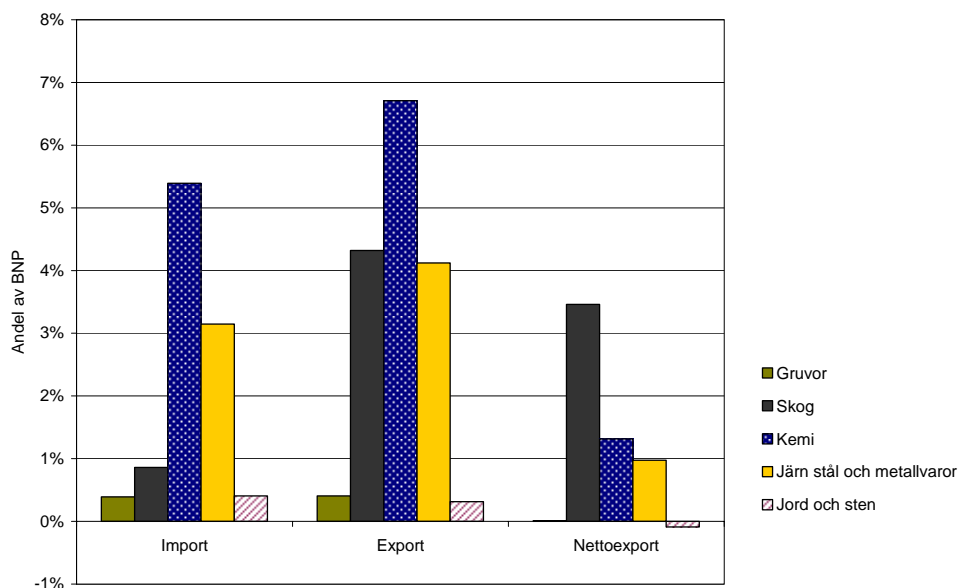
Källa: ITPS interna arbete med Kontrollstation 2008

Anm: Notera att branschindelningen skiljer sig något från övrig indelning i rapporten.

Jord- och stenindustrin påverkas mest av de ökade kostnaderna som handeln med utsläppsprätterna medför. Ett höjt elpris påverkar främst massa och pappersindustrin som ingår i skogsindustrin. Gruvindustri inklusive järn- och stålindustri påverkas också märkbart av både elprishöjningar och utsläppsprätter.

Basindustrins export uppgår till 16 procent av BNP och importen är tio procent av BNP det vill säga nettoexporten utgör sex procent av BNP. Skogsindustrins nettoexport uppgår till 3,5 procent av BNP medan kemiindustrins och järn- stål- och metallvaruindustrins export uppgår till 1,3 respektive 1 procent av BNP.

Figur 2-14 Basindustrins utrikeshandel med de fem största varugrupperna som andel av BNP. 2004-2006⁸⁸.

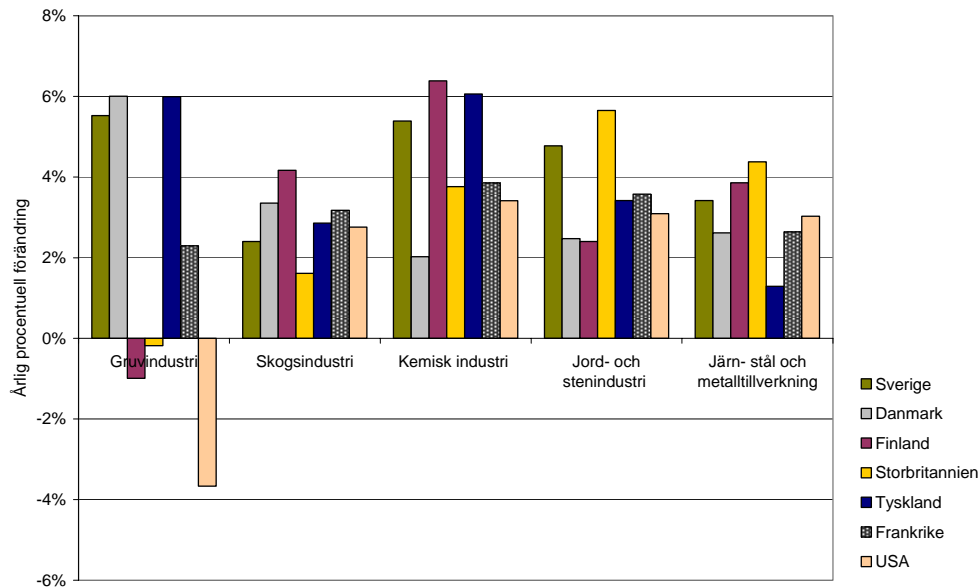
Källa: EU-KLEMS

⁸⁸ I denna figur har importen av råolja och gas exkluderats från importvärdet för gruvprodukter

2.5.1 Produktivitet

För basindustrin är produktiviteten generellt sett stark i Sverige jämfört med många andra länder. Historiska faktorer såsom uppbyggd kompetens, stora kapitalinvesteringar och att insatsvarorna i flertalet fall är naturresurser gör att Sverige har komparativa fördelar inom basindustrin och en internationell sett hög produktivitetstillväxt.

Figur 2-15 Genomsnittlig årlig procentuell tillväxt i förädlingsvärde per arbetad timme, för branscher i basindustrin för 1999-2004. 2004 års priser.

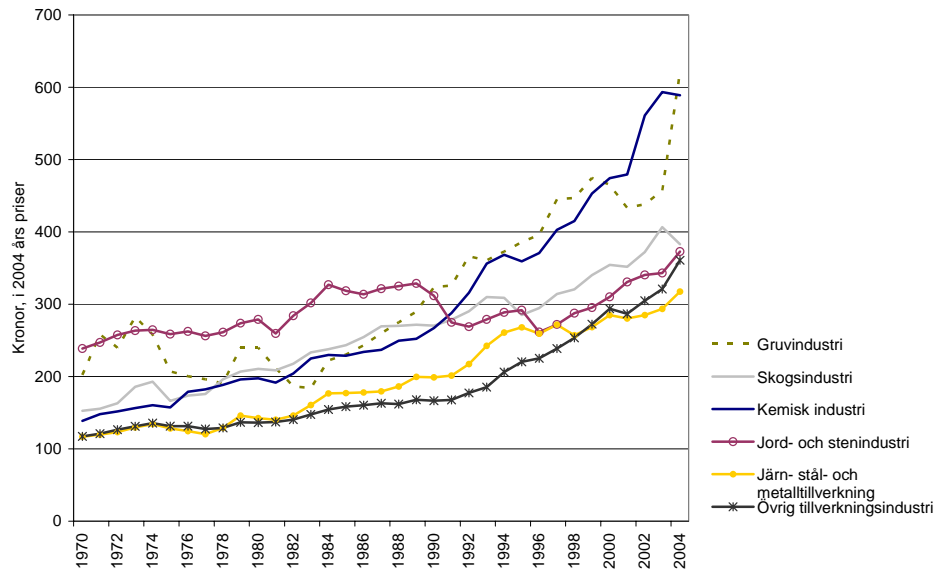

Källa: EU-KLEMS

För Sverige är skogsindustrin, kemiindustrin samt järn- stål och metalltillverkning de mest betydelsefulla basnäringarna. I figuren 2-15 kan man utläsa att Sverige haft en god produktivitetstillväxt i alla basindustrier under senare år med en andra till tredje plats i bästa tillväxt för respektive basindustri, förutom för skogsindustrin där endast Storbritannien har en lägre tillväxt i produktiviteten än Sverige. Även under åren 2005 och 2006 är, enligt preliminär statistik, produktivitetsökningarna i Sveriges basindustri i nivå med dem som redovisas i figuren.

Den kraftiga produktivetsminskningen i USA:s gruvindustri är inte lätt att förklara men det bör sägas att i gruvindustrin ingår råolja- gas- och kolutvinning där marknaderna har varit turbulenta under perioden. Snabba prisförändringar och utbudsstörningar kan ha påverkat produktivetsmättet som ju baseras på fastprisberäknade förädlingsvärden.

Figur 2-16 Produktivitet i basindustrin i Sverige 1970-2004. Förädlingsvärde, kronor per arbetad timme i 2004 års priser.

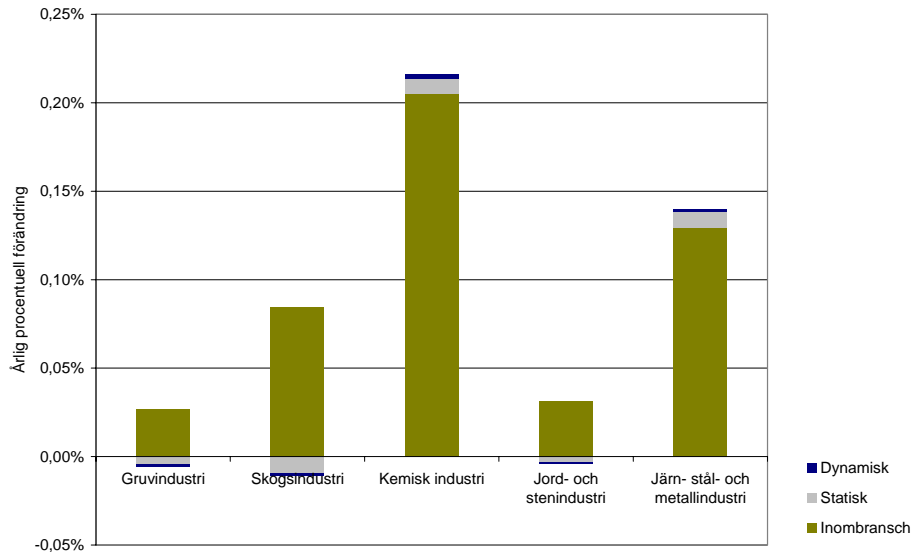
Källa: EU KLEMS

I figur 2-16 visas produktivitetens utveckling för basindustrin i ett 30-årsperspektiv. Kemiindustrin har den högsta tillväxten i produktivitet med ett årligt genomsnitt på fyra procent per år, där den största delen av kemiindustrins produktivitetstillväxt kommer från läkemedelsindustrin. Övriga basindustrier har haft en tillväxt på tre procent per år förutom för Jord- och stenindustri som har den lägsta produktivitetstillväxten med i genomsnitt en procent produktivitetstillväxt per år.

Sammantaget gäller det för Sveriges basindustri som för övrig näringsverksamhet att Sveriges tillväxt är god i en internationell jämförelse. Ingen enskild bransch sticker ut och påvisar den högsta tillväxttakten i produktivitet i länderjämförelsen.

Basindustrins bidrag till näringslivets produktivitetstillväxt på 3,5 procent per år är en halv procent per år. Skifteeffekterna i basindustrin är små, merparten av produktivitetstillväxten härrör från inombranscheffekter. Det är dock tydligt att kemiindustrin ökar sin sysselsättningsandel genom att branschen påvisar positiva skifteeffekter. Kemiindustrin bidrar också med 0,2 procent per år till näringslivets totala produktivitetstillväxt, vilket är den högsta siffran av samtliga branscher i basindustrin.

Figur 2-17 Genomsnittligt årlig volymtillväxt 1999-2004 i basindustrins arbetsproduktivitet uppdelad efter komponenter och branscher.

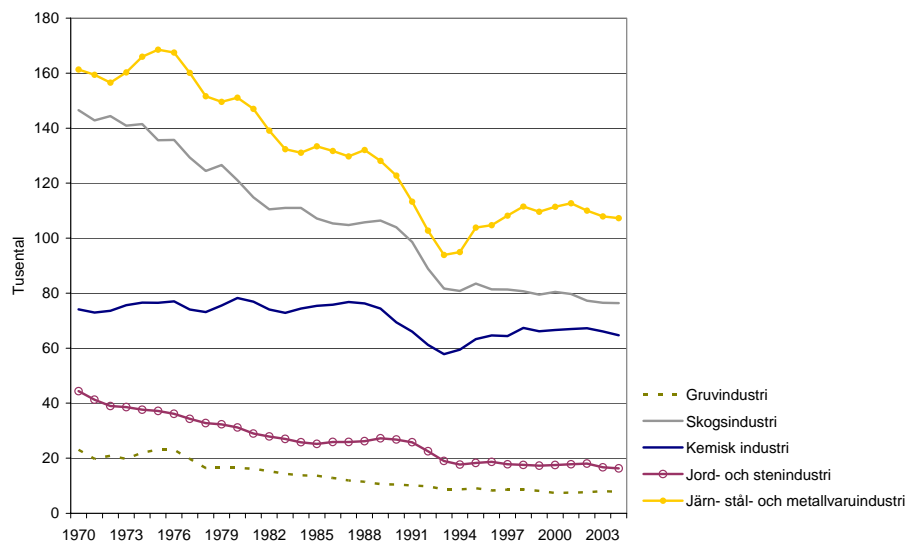

Källa: EU KLEMS

2.5.2 Sysselsättning

Sysselsättningen i basindustrin har minskat med 40 procent från 1970 till 2005. I gruvindustrin och jord- och stenindustrin har över 60 procent av sysselsättningen försvunnit sedan 1970. Skogsindustrin har tappat cirka 50 procent, kemisk industri cirka tio procent och övriga basindustrier ca 30 procent av sysselsättningen. Under senare år har sysselsättningsminskningen avtagit till följd av återhämtningen efter recessionen under 1990-talet.

Figur 2-18 Antal sysselsatta i basindustrin, tusental per bransch 1970-2004

Källa: EU-KLEMS

Referenser

- Cameron, R. och Neal, L. (2006) *Världens ekonomiska historia – från urtid till nutid*, Studentlitteratur
- Dornbusch, R m.fl. (2004) *Macroeconomics, 9th ed.*, McGraw Hill, New York
- Eklund, K. (2004). *Ekonomisk Tillväxt*, SNS Förlag
- Internationella valutafonden, IMF (2007) *World Economic Outlook, April 2007*
- ITPS S2006:002 *Konkurser och offentliga ackord 2005*
- ITPS A2006:003 *Investeringar, FoU och tillväxt*
- ITPS A2006:009 *Samhällsekonomiska aspekter på hållbar utveckling*
- ITPS A2006:012 *Tar jobben slut?*
- ITPS A2007:002 *Sveriges konkurrenskraft – Att mäta och förstå nationell konkurrenskraft*
- ITPS A2007:004 *Svenskt näringsliv i en globaliserad värld*
- Jorgenson, D.W. m.fl. (2000) *Raising the Speed Limit: U.S. Economic Growth in the Information Age*. Brookings Papers on Economic Activity, Vol. 2000, No. 1. (2000), pp. 125-235.
- Konjunkturinstitutet (2005) *Konjunkturläget augusti 2005*
- Konjunkturinstitutet (2007) *Konjunkturläget mars 2007*
- Krugman, P.R. och Obstfeldt, M. (2003) *International Economics: Theory and Policy, sixth edition*. Addison Wesley.
- Lundgren, S. (red.) (2007). *Tillväxt i otakt*. Konjunkturrådets årsrapport 2007, SNS Förlag.
- Maddison, A. (2001) *The World Economy: A Millennial Perspective*, OECD, Development Centre Studies.
- OECD (2000) *Measuring the IT-sector*.
- OECD (2007:a) *Economic Outlook No. 79, May 2007*
- OECD (2007:b) *Economic Outlook No. 81, June 2007*
- Parkin, M m.fl. (2003) *Economics, 5th ed.*, Pearson Education Ltd.
- Petterson, B (2006) *Globala obalanser och bytesbalansunderskottet I USA*, Riksbanken, artikel 2006:3
- Sen, A. (1995), *Inequality Reexamined*, New York: Oxford University Press.
- Schön, L. (2003) Epilog i *Världens ekonomiska historia – från urtid till nutid*, av Ronaldo Cameron och Larry Neal, Studentlitteratur.
- Skånberg, K. (1998), *Gröna miljöräkenskaper: Att konstruera ett miljöräkenskapssystem*, Miljöräkenskaper, Rapport 1998:10, Konjunkturinstitutet.
- Solow, R.M. (1956) *A Contribution to the Theory of Economic Growth*, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, No. 1. pp. 65-94.
- SOU 2004:11 *Sveriges ekonomi – utsikter till 2020*, Bilaga 1-2 till LU 2003/04

- van Ark, B. (1993) *International Comparisons of Output and Productivity: Manufacturing Productivity Performance of Ten Countries from 1950 to 1990*, Monograph Series no. 1, Groningen Growth and Development Centre, 1993.
- van Ark, B. (1995) *Sectoral Growth Accounting and Structural Change in Postwar Europe*, Research Memorandum 23, Groningen Growth and Development Centre.
- van Ark, B. (2005) *Catching Up or Getting Stuck? Europe's Troubles to Exploit ICT's Productivity Potential*, Groningen Growth and Development Centre, University of Groningen, Research Memorandum GD-79
- van Ark, B. (red.) m.fl. (2007) *EU-KLEMS Productivity Report, Issue No. 1, Mars 2007*. Groningen Growth and Development Centre, University of Groningen.

Dataällor

EU-KLEMS:

www.euklems.net

Eurostat:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL

Groningen Growth and Development Centre, Total Economy Database:

<http://www.ggdc.net/dseries/totecon.html>

IMF, World Economic Outlook Database:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2007/01/data/index.aspx>

Riksbanken:

<http://www.riksbank.se/templates/Page.aspx?id=16790>

Riksgäldskontoret:

https://www.riksgalden.se/templates/RGK_Templates/StartPage_RGKAndGovernmentFinance_228.aspx

Reuters Ecwin Pro

SCB (Befolkningsprognosen, Nationalräkenskaperna, Finansräkenskaperna samt Arbetskraftsundersökningen):

<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/start.asp>

UN National Statistics Division, National Accounts Main Aggregates Database:

<http://unstats.un.org/unsd/snaama/Introduction.asp>